Processwork: Η συνεχής διεργασία νοηματοδότησης για τον εαυτό μας, τις κοινότητές μας και τον κόσμο

Λένα Ασλανίδου[1], Αλεξάνδρα Βασιλείου[2],

Λίλη Βασιλείου[3] (Processwork Hub[4])

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Πέτρος Πολυχρόνης υπηρέτησε τον άνθρωπο και την κοινότητα με τρόπο μοναδικό. Αφιέρωσε τη ζωή του στην ανάγκη για προσωπικό μεγάλωμα και κοινωνική δράση, βασισμένος στην αρχή ότι η ποικιλομορφία εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα. Πίστευε ότι βλέπουμε τον εαυτό μας μέσα στον άλλον άνθρωπο, μαθαίνουμε από τη συνδιαλλαγή μεταξύ μας αναπτύσσοντας ενσυναίσθηση και αναγνωρίζοντας την προσωπική μας ευθύνη. Ο Πέτρος θεωρούσε ότι η αυτονομία υπηρετείται μέσα και από την αλληλεξάρτηση και ότι μέσα από τη συνδιαλλαγή μας με τους άλλους δημιουργούμε ένα διαλογικό πολυφωνικό εαυτό, όπου εξελισσόμαστε, κάνοντας τις άλλες φωνές, πλευρές του εαυτού μας και πλευρές αυτού του διαλόγου. Σημαντική επίσης για τον ίδιο ήταν η δημιουργία πολυπυρηνικών δικτύων, σε ένα πλαίσιο όπου ανθεί η πολυφωνικότητα και καταλύεται η αυτοποιητική πορεία κάθε ατόμου. Μέσα από αυτές τις διεργασίες τα

[1] Η Λένα Ασλανίδου, M.P.W., είναι Κοινωνική Λειτουργός, Certified Processworker και έχει εκπαιδευτεί στη Γενική Θεωρία των Συστημάτων για Εφαρμογές στις Επιστήμες του Ανθρώπου στο Αθηναϊκό Κέντρο Μελέτης του Ανθρώπου. Εργάζεται στην Ελλάδα και διεθνώς σαν process worker, εκπαιδεύτρια ενηλίκων, συντονίστρια ομάδων, διαμεσολαβήτρια συγκρούσεων και σύμβουλος οργανισμών (www.processworkhub.gr, lena.aslanidou@gmail.com).

[2] Η Αλεξάνδρα Βασιλείου, Ph.D., είναι ψυχοθεραπεύτρια, Certified Processworker και έχει εκπαιδευτεί στη Γενική Θεωρία των Συστημάτων για Εφαρμογές στις Επιστήμες του Ανθρώπου στο Αθηναϊκό Κέντρο Μελέτης του Ανθρώπου και στο Processwork στο Process Work Institute, του Portland, Oregon. Εργάζεται στην Ελλάδα και διεθνώς ως ψυχοθεραπεύτρια, εκπαιδεύτρια, επόπτρια και συντονίστρια ομάδων (www.processworkhub.gr, avassiliou@gmail.com).

[3] Η Λίλη Βασιλείου, Ph.D., έχει υπόβαθρο στην Κοινωνική Εργασία, τη Γενική Θεωρία των Συστημάτων για Εφαρμογές στις Επιστήμες του Ανθρώπου καθώς και στην προσέγγιση της Ψυχολογίας προσανατολισμένης στη Διεργασία (Processwork). Εργάζεται στην Ελλάδα και διεθνώς ως επαγγελματίας του Processwork, εκπαιδεύτρια, επόπτρια, συντονίστρια ομάδων και ανοικτών φόρουμ, διαμεσολαβήτρια συγκρούσεων και σύμβουλος οργανισμών. Έχοντας πλήρη επίγνωση της κλιμάκωσης των εντάσεων στον πλανήτη, αναζητά τρόπους να συμμετέχει ενεργά στην αντιμετώπισή τους (www.processworkhub.gr, www.processwork.gr, lvassiliou@gmail.com).

[4] www.processworkhub.gr – processworkhub@gmail.com

συστήματα αναπτύσσονται και αποκτούν ικανότητα εύρεσης δημιουργικών λύσεων στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν.

Ο Πέτρος Πολυχρόνης, ως διευθυντής του Α.Κ.Μ.Α., υποστήριξε επαγγελματικά, ηθικά και οργανωτικά κοινές δράσεις με το Processwork Hub, αναγνωρίζοντας τον πλούτο και το δυναμικό αυτής της συνεργασίας.

Ακολουθούν τρία κείμενα, το καθένα από ένα ιδρυτικό μέλος του Processwork Hub, γραμμένα με βαθιά συγκίνηση κι ευγνωμοσύνη, με παραδείγματα δράσεων οι οποίες βασίζονται στις κοινές αρχές μας με τον Πέτρο και αφορούν δουλειά στην κοινότητα, η οποία αυξάνει την επίγνωση και βοηθά στην εξέλιξη κοινοτήτων και κοινωνικών συστημάτων. Πιστεύουμε, άλλωστε, ότι αυτού του είδους οι δουλειές με τη διαθεματικότητά τους και τη σύμπραξη διαφόρων ομάδων και προσεγγίσεων ήταν κοντά στην καρδιά και τις αναζητήσεις του.

Αλεξάνδρα-Αριάδνη Βασιλείου, Ph.D.

Γράφω το παρακάτω κείμενο με βαθιά συγκίνηση ως ελάχιστο φόρο τιμής στον Πέτρο Πολυχρόνη. Όταν γνωριστήκαμε με τον Πέτρο, εγώ ήμουν παιδί ακόμη, στο Δημοτικό σχολείο. Εκπαιδευόμενος των γονιών μου στο Αθηναϊκό Κέντρο Μελέτης του Ανθρώπου, ήταν σταθερή παρουσία γύρω μου. Όταν επέστρεψα από τις μεταπτυχιακές σπουδές μου στην Αμερική και έκανα τα πρώτα επαγγελματικά βήματα στον χώρο της ψυχικής υγείας, με στήριξε, με εμπιστεύτηκε, με ενθάρρυνε. Με τον τρόπο του στήριξε την πορεία που περιγράφω, υπήρξε παράδειγμα για εμένα ακεραιότητας και ανθρωπιάς.

Μια προσωπική πορεία

Επαγγελματικά - ως ψυχοθεραπεύτρια, επόπτρια, εκπαιδεύτρια και επαγγελματίας κοινότητας (community worker) - αναζητώ τη συνεισφορά μου σε έναν κόσμο με μεγαλύτερη επίγνωση, συμπερίληψη και σεβασμό στη μοναδικότητα και στα δικαιώματα κάθε ανθρώπου. Στην πορεία της ζωής μου αναγνωρίζω επανειλημμένα τη σύνδεση ανάμεσα στην προσωπική και κοινωνική αλλαγή, πως πάνε χέρι-χέρι, πως τρέφουν και υποστηρίζουν η μία την άλλη. Η συνεχής αναζήτηση της δικής μου αλήθειας, η αναγνώριση των πολλαπλών τρόπων που η αλήθεια μου έμπαινε σε διάλογο με άλλες αλήθειες, εξίσου σημαντικές, οι προκλήσεις, όταν αυτές οι διαφορετικές αλήθειες συγκρούονταν, η βαθιά μου πίστη στην αλληλεξάρτηση και στη σημαντικότητα της ανθρώπινης σύνδεσης και της κοινότητας, όλα αυτά καθόρισαν τους τρόπους που υπάρχω προσωπικά, επαγγελματικά και κοινωνικά. Οδηγός μου και το σύνθημα της γενιάς μου: το προσωπικό είναι πολιτικό, δηλαδή τα πολιτικά και προσωπικά ζητήματα αλληλεπιδρούν. Σήμερα θα το εξέφραζα ως *το προσωπικό είναι και σχεσιακό και κοινοτικό και κοινωνικό και πολιτικό.*

Αξιοποιώ τις δεξιότητές μου στην υποστήριξη ανθρώπων, ομάδων και κοινοτήτων. Με μαγεύει η ανάδυση της συλλογικής γνώσης, η ικανότητα των κοινοτήτων για σύνδεση, αλληλεγγύη και προχώρημα. Με ταράζει και με συγκινεί ταυτόχρονα η αποδόμηση βεβαιοτήτων, δικών μου και του κόσμου γύρω μου. Αξιοποιώ τις Συστημικές μου ρίζες και το Processwork[5] ως επιστημολογικά εργαλεία και επιδιώκω συνεργασίες με διαφορετικούς χώρους (ψυχοθεραπεία, θέατρο, ακτιβιστικές ομάδες, εκπαίδευση) για τη συν-δημιουργία δράσεων.

[5] Λένα Ασλανίδου, Αλεξάνδρα Βασιλείου, Λίλη Βασιλείου. Processwork (Process-oriented Psychology). Συλλογικός Τόμος με τίτλο Σύγχρονες Ψυχοθεραπείες στην Ελλάδα. Επιμέλεια: Παναγιώτης Ασημάκης. Ασημάκης. 2018.

Διανύω την έκτη δεκαετία της ζωής μου. Η πορεία μου ως τώρα προσωπικά, κοινωνικά και επαγγελματικά εστιάζει στη συνεχή εξερεύνηση της ανθρώπινης εμπειρίας, στην αναζήτηση νοήματος και λύσης ακόμη και στις πιο προκλητικές εμπειρίες της ζωής, στην πολιτική και ακτιβιστική δράση, στην ανάγκη *ανήκειν* σε πολλές διαφορετικές κοινότητες και στην αναζήτηση της ελευθερίας σε όλες της τις μορφές. Αυτή η πορεία περιείχε συχνά αντιφάσεις ή την ανάγκη διαπραγμάτευσης ανάμεσα σε σχέσεις, βιώματα και κοινότητες, στο οικογενειακό, κοινωνικό και επαγγελματικό μου περιβάλλον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαπραγμάτευσης είναι οι τρεις συνθήκες *ανήκειν,* οι οποίες δεν ήταν πάντα σε πλήρη αρμονία και ανοιχτή επικοινωνία: τα βιώματά μου ως μέλους της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, η ακτιβιστική μου πορεία μέσα από την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και τα βιώματά μου ως επαγγελματία ψυχικής υγείας (ψυχοθεραπεύτρια, επόπτρια, εκπαιδεύτρια). Πολλές από τις δεξιότητες και επαγγελματικές μου στάσεις αναπτύχθηκαν μέσα από τις αντιθέσεις, διαπραγματεύσεις και συναντήσεις αυτών των τριών ταυτοτήτων.

Μεγάλωσα μέσα σε μια Ελλάδα όπου η νόρμα και το "σωστό" καθοριζόταν σε μεγάλο βαθμό από παραδοσιακές αντιλήψεις και τρόπους. Η συχνή ταύτιση του "παραδοσιακού" με ετεροκανονικά και ομοαρνητικά πρότυπα για την ταυτότητα φύλου, την έκφραση φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό είχε ως συνέπεια να χρειαστεί να αναρωτηθώ για τα δικά μου βιώματα, τις πολλαπλές ταυτότητές μου, τις αντιφάσεις στα μηνύματα που έπαιρνα από το περιβάλλον μου με την προσωπική μου αλήθεια, την εσωτερίκευση αντιλήψεων και στάσεων, τις συγκρούσεις που αυτά δημιουργούσαν. Ταυτόχρονα, επιστημονικές εταιρείες του εξωτερικού ξεκινούσαν διεργασίες αποπαθολογικοποίησης στιγματισμένων και περιθωριοποιημένων ως τότε ταυτοτήτων που σχετίζονταν με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα και έκφραση φύλου. Η διεργασία αυτή συνεχίζεται και σήμερα, εδώ στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Οι επιστήμες του ανθρώπου δεν είναι στατικές, είναι ζωντανές διεργασίες σε συνεχή διάλογο με την κοινωνική πραγματικότητα. Ως κοινωνική επιστημόνισσα κι εγώ, είμαι σε συνεχή αναζήτηση των τυφλών μου σημείων, μάθησης και αφομοίωσης νέας γνώσης, αναζητώντας τρόπους που αυτή εφαρμόζεται στον επαγγελματικό μου ρόλο.

Χρειάστηκε να αποδομήσω δικά μου στερεότυπα και προκαταλήψεις, να αναγνωρίσω τις δυναμικές περιθωριοποίησης μέσα μου και γύρω μου, να αντέξω την αβεβαιότητα που αυτή η διεργασία δημιουργεί. Να αναρωτηθώ για τις βεβαιότητές μου, να καταλάβω ιστορικά, κοινωνικά και προσωπικά από πού προέρχονται. Να διαφυλάξω παραδοσιακές αξίες - σημαντικές για εμένα, τη *δικαιοσύνη*, τον *σεβασμό*, την ανάγκη για *ανήκειν,* το *φιλότιμο*, βρίσκοντας νέους τρόπους που αυτές οι αξίες υπηρετούν το *όλον* και όχι μόνο το κυρίαρχο ρεύμα της κάθε στιγμής.

Σε όλα αυτά, σύμμαχός μου ήταν και είναι όλα μου τα βιώματα και η γνώση που μου προσέφερε το Processwork, με την ιδιαίτερη έμφασή του στο Worldwork[6]

[6] http://www.worldwork.org

(Δουλειά με τον Κόσμο). Μέσα από τη θεωρία και πράξη του Worldwork έμαθα για τα ανθρώπινα πεδία, τους ρόλους, τα προνόμια, την ισχύ και τις δυναμικές ισχύος και πώς αυτά εκφράζονται μέσα στις σχέσεις και στη διεργασία ομάδας.

Ξεκίνησα δειλά-δειλά να επιδιώκω και να δημιουργώ συνθήκες για αυτόν τον αναγκαίο διάλογο γύρω από την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό μη ετεροφυλόφιλων και μη-cis ταυτοτήτων. Άλλοτε σε πολιτικά φεστιβάλ, με ομιλίες και παρουσιάσεις, άλλοτε σε ακτιβιστικές δράσεις, άλλοτε συντονίζοντας σεμινάρια επαγγελματικής επιμόρφωσης για επαγγελματίες ψυχικής υγείας και εκπαιδευτικούς, γύρω από θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Το 2012 ξεκίνησε η συνεργασία μου με την Τηλεφωνική Γραμμή Υποστήριξης "11528 -Δίπλα Σου"[7], ως επόπτρια της ομάδας ψυχολόγων, συνεργασία που συνεχίζεται και σήμερα. Τα τελευταία χρόνια, η Νάνσυ Παπαθανασίου και η Έλενα – Όλγα Χρηστίδη, ψυχολόγοι και οι δυο, ίδρυσαν το Orlando LGBT+[8], τον πρώτο νομικά αναγνωρισμένο επιστημονικό φορέα που ασχολείται εξειδικευμένα με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Από την ίδρυσή του, συμμετέχω στην Επιστημονική Επιτροπή, καθώς και στην Επιτροπή Εκπαίδευσης.

Μέσα σε όλα αυτά τα χρόνια, συνέβαιναν και σταδιακές αλλαγές στην κυρίαρχη αντίληψη για τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, οι οποίες συνοδεύτηκαν και από θεσμικές και νομικές αλλαγές (Νόμοι για το σύμφωνο συμβίωσης, την αναδοχή παιδιών - συμπεριλαμβάνουν πλέον και ομόφυλα ζευγάρια, νόμος για την ταυτότητα φύλου, κλπ.). Η φωνή των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων αποκτούσε περισσότερο χώρο στα μίντια, στον πολιτικό διάλογο, στις παρέες, στις οικογένειες, στα σχολεία. Δημιουργήθηκαν περισσότερες ομάδες υποστήριξης, τα σχολεία αναζητούσαν εξωτερική βοήθεια για περιστατικά ομοφοβικού και τρανσφοβικού εκφοβισμού, επαγγελματίες ψυχικής υγείας αναζητούσαν βαθύτερη γνώση για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, για να μπορούν να υποστηρίξουν τους ανθρώπους που έφταναν στα γραφεία τους.

Η γέννηση μιας μεθοδολογίας

Μέσα σε αυτό το κλίμα και σε αυτήν την πορεία, αποδέχτηκα την πρόσκληση της Βέρας Λάρδη[9], ψυχοθεραπεύτριας Ψυχοδράματος και επαγγελματία ηθοποιού, να συνδυάσουμε γνώσεις κι εργαλεία. Δημιουργήσαμε το **Θέατρο Κοινωνικού Διαλόγου,** ένα ιδιότυπο είδος κοινωνικής παρέμβασης που συνδέει το Εφαρμοσμένο Θέατρο με τον ανοιχτό κοινωνικό διάλογο (Open Forum)[10]. Η

[7] http://www.11528.gr

[8] http://www.11528.gr/

[9] https://www.art-in-perspective.gr

[10] https://processworkhub.gr/anoixta-forum.htm

μεθοδολογία που αναπτύξαμε βασίζεται στις αρχές του Θεάτρου Κοινότητας (Community Theater) και συνδυάζει τεχνικές από το θέατρο verbatim, το ψυχόδραμα και τη διεργασία ομάδας. Δημιουργείται, έτσι, μία θεατρική παράσταση η οποία έχει ως στόχο να δώσει φωνή στις ιστορίες μίας δεδομένης κοινότητας και παράλληλα να προσκαλέσει την ευρύτερη κοινότητα σε ανοιχτό διάλογο.

Η συλλογή υλικού για την παράσταση γίνεται μέσα από αφηγήσεις ανθρώπων που ανήκουν σε μια ομάδα η οποία βιώνει περιθωριοποίηση, κοινωνικό αποκλεισμό ή σε μια ομάδα η οποία εμπλέκεται στο θέμα που επεξεργάζεται το project. Τα άτομα που αφηγούνται τις ιστορίες τους και οι ηθοποιοί που αναπαριστούν τις αφηγήσεις, μέσα από παράλληλες διεργασίες σχετικά με το θέμα, συνδιαμορφώνουν μια βιωματική παράσταση βασισμένη σε πραγματικές αφηγήσεις. Η παράσταση σταδιακά οδηγεί το κοινό να ανταποκριθεί συναισθηματικά και λεκτικά, μέσα από έναν ανοιχτό διάλογο, τον οποίο συντονίζουν επαγγελματίες με εμπειρία στη διεργασία ομάδας. Στόχος του διαλόγου και της διεργασίας ομάδας που είναι μέρος της παράστασης είναι να ακουστούν οι διαφορετικές φωνές που υπάρχουν στο κοινό, με την ποικιλομορφία και τις πολλαπλές εμπειρίες που περιέχει. Το Θέατρο Κοινωνικού Διαλόγου εξελίσσεται οργανικά από τη μία συνεργασία στην επόμενη, καθώς εμπλουτίζεται από ανατροφοδότηση και εμπειρία.

Η μεθοδολογία συμπεριλαμβάνει:

- **Προσωπική επαφή με ανθρώπους που ανήκουν σε μια ομάδα η οποία βιώνει περιθωριοποίηση, κοινωνικό αποκλεισμό ή σε μια ομάδα η οποία εμπλέκεται στο θέμα που επεξεργάζεται το project και καταγραφή των μαρτυριών τους.** Οι συνεντεύξεις πραγματοποιούνται σε ομαδικές συναντήσεις οι οποίες ηχογραφούνται. Είναι ενδιαφέρον ότι η αφήγηση σε ομάδα δημιουργεί από μόνη της μια διεργασία, όπου η μια ιστορία διαδέχεται την άλλη, δημιουργώντας μια αλληλουχία.

- **Επιλογή συνεργατών/συνεργατριών** που έχουν την ικανότητα και τη διάθεση να εμπλακούν στη βαθύτερη κατανόηση του θέματος και του βιώματος των αφηγητών.

- **Επιστημονική συμβολή εξειδικευμένων κοινωνικών επιστημονισσών και επαγγελματιών ψυχικής υγείας** στο στάδιο της δραματουργικής επεξεργασίας.

- **Δημιουργία θεατρικής παράστασης** βασισμένης στις μαρτυρίες των αφηγητών/αφηγητριών με τη συμμετοχή επαγγελματιών ηθοποιών.

- **Παρουσίαση της παράστασης** στο **ευρύτερο κοινό** και **στους ανθρώπους που αφηγήθηκαν τα βιώματά τους.**

- **Συζήτηση και διεργασία ομάδας με το κοινό** της θεατρικής παράστασης, συντονισμένη από εξειδικευμένες στη διεργασία ομάδας συνεργάτριες.
- **Επαφή των αφηγητών/αφηγητριών** που το επιθυμούν **με τους συντελεστές της παράστασης** και προσωπική συνδιαλλαγή μεταξύ τους.
- Μετά το πέρας των παραστάσεων, **συνάντηση ανατροφοδότησης με τους/τις ηθοποιούς** σχετικά με την προσωπική τους εμπλοκή στο θέμα.
- Μετά το πέρας των παραστάσεων, **συνάντηση ανατροφοδότησης με τους/τις αφηγητές/αφηγήτριες** σχετικά με την προσωπική τους διαδρομή κατά τη διάρκεια του project.

Δημιουργούνται έτσι **τέσσερις ομάδες** που επεξεργάζονται το θέμα: **συντελεστές της παράστασης, διεπιστημονική ομάδα, ομάδα αφηγητών και αφηγητριών, θεατές/θεάτριες**. Αυτές οι παράλληλες διεργασίες εμπλουτίζουν η μία την άλλη κατά τη διάρκεια του project και συν-διαμορφώνουν την ατμόσφαιρα και το περιεχόμενου του κοινωνικού διαλόγου που ξεδιπλώνεται.

Οι εφαρμογές της μεθοδολογίας

Η μεθοδολογία εφαρμόστηκε σε δυο διαφορετικές δράσεις. Μια εξ αυτών - *Η Αυθεντική Αντίδραση* - εφαρμόστηκε την περίοδο 2014-2015 και η άλλη - *A New Era (?)* - το καλοκαίρι του 2019 στο Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου.

Η Αυθεντική Αντίδραση: Ένας διάλογος για την ομοφοβία και την τρανσφοβία[11]

Η Αυθεντική Αντίδραση[12] ήταν μία συνεργασία του Processwork Hub[13] με την Βέρα Λάρδη, με στόχο την κατανόηση των διαφορετικών δυναμικών και ρόλων που αναπτύσσονται γύρω από το θέμα της ομοφοβίας, αμφιφοβίας και τρανσφοβίας και τη διερεύνηση τρόπων αντιμετώπισης περιπτώσεων εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον και την κοινότητα. Σχεδιάστηκε ως μία επιμορφωτική δράση χωρισμένη σε δύο μέρη. Το πρώτο αποτελούνταν από ένα θεατρικό δρώμενο βασισμένο σε πραγματικές ιστορίες που αφορούν τη ΛΟΑΤΚΙ

[11] "Η Αυθεντική Αντίδραση" - **Συντελεστές**: **Σχεδιασμός δράσης – δραματουργική επεξεργασία**: Λένα Ασλανίδου, Αλεξάνδρα Βασιλείου, Βέρα Λάρδη. **Σκηνοθεσία**: Βέρα Λάρδη. **Επιμέλεια κίνησης**: Βασίλης Σκαρμούτσος. **Ηθοποιοί**: Λένα Ασλανίδου, Αντιγόνη Αυγερινού, Αλεξάνδρα Βασιλείου, Χρυσή Βιδαλάκη, Γιάννος Ηλιάδης, Νόπη Κεχάογλου, Βέρα Λάρδη, Βασιλική Λεκού, Στέφανος Παπαθανασίου, Βασίλης Σκαρμούτσος. **Συντονισμός συζήτησης**: Λένα Ασλανίδου, Αλεξάνδρα Βασιλείου. **Επιστημονικές Σύμβουλοι**: Λίλη Βασιλείου, Λένα Ασλανίδου, Αλεξάνδρα Βασιλείου. **Κατασκευή σκηνικού**: Χρήστος Λάρδης. **Επιμέλεια αντικειμένων**: Μάγδα Πλευράκη.

[12] https://processworkhub.gr/authenitiki-antidrasi.htm

[13] http://processworkhub.gr/authenitiki-antidrasi.htm

κοινότητα (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι και τρανς, κουίρ, ίντερσεξ), γονείς και εκπαιδευτικούς. Ακολουθούσε συζήτηση/διεργασία ομάδας με συντονίστριες την Αλεξάνδρα Βασιλείου και τη Λένα Ασλανίδου.

Πραγματοποιήθηκαν δράσεις για εκπαιδευτικούς της σχολικής κοινότητας, έπειτα από πρόσκληση της Περιφερειακής Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Επίσης, παρουσιάστηκε στα πλαίσια του 18ου Αντιρατσιστικού Φεστιβάλ Αθήνας, στο Kinitiras Studio για το ευρύ κοινό, στην Ε.Σ.Η.Ε.Α. ως συνεχιζόμενη επιμόρφωση δημοσιογράφων, στο θέατρο Vault για φοιτητές των ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας, στην κοινότητα του Κ.Ε.Θ.Ε.Α. "Διάβαση" για τα μέλη, τους γονείς τους και το θεραπευτικό προσωπικό του προγράμματος και στο 20ο Συνέδριο EAP (European Association of Psychotherapy). Το video από το θεατρικό δρώμενο αξιοποιήθηκε σε ακόμη περισσότερες επιμορφώσεις και παρουσιάσεις σε συνέδρια και επιστημονικές συναντήσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Άρθρο για τη συγκεκριμένη επιμόρφωση έχει συμπεριληφθεί στον τόμο "Η συμβολή των ψυχοθεραπειών μέσω τέχνης στην ψυχιατρική θεραπευτική" που εκδόθηκε από το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

> **A New Era (?): Παράσταση - διάλογος βασισμένη σε μαρτυρίες νέων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας,** Φεστιβάλ Αθηνών & Επιδαύρου 2019 (Πλατφόρμα: Άνοιγμα στην Πόλη)[14]

Το A New Era (?)[15] [στα ελληνικά Μια νέα εποχή (;)] ήταν μία παράσταση για την προσωπική εμπειρία αποκλεισμού, ανεξαρτήτως φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, και την κοινή ανάγκη για πραγματική επαφή. Το Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου[16] υποστήριξε τη δημιουργία της παράστασης-διάλογος και παρουσιάστηκε στα πλαίσια της πλατφόρμας "Άνοιγμα στην Πόλη" στις 27, 28, 29 και 30 Ιουνίου 2019 στη σκηνή του six d.o.g.s., στην Αθήνα.

Στόχος του A New Era (?) ήταν να συμβάλει στην πρόληψη των κοινωνικών προκαταλήψεων και θεσμικών διακρίσεων έναντι των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και να ευαισθητοποιήσει όλους όσοι καλούνται να τα υποστηρίξουν (οικογένεια,

[14] "A New Era(?)" - **Συντελεστές**: **Ιδέα - Σχεδιασμός**: Βέρα Λάρδη, Αλεξάνδρα Βασιλείου. **Δραματουργία**, **Σκηνοθεσία**: Μαργαρίτα Καστρινού, Βέρα Λάρδη. **Επιστημονικοί σύμβουλοι**: Λένα Ασλανίδου, Λίλη Βασιλείου (Processwork Hub), Νάνσυ Παπαθανασίου, Έλενα-Όλγα Χρηστίδη, (Orlando lgbt+). **Υπεύθυνες συντονισμού συζήτησης**: Αλεξάνδρα Βασιλείου, Λένα Ασλανίδου. **Επιμέλεια κίνησης**: Αντιγόνη Γύρα. **Σκηνογραφία - Ενδυματολογία**: Μάγδα Πλευράκη. **Βοηθός σκηνογράφου**: Νατάσα Τσιντικίδη. **Φωτισμοί**: Κώστας Μπεθάνης. **Επιμέλεια μουσικής**: Αλέξανδρος Μισιρλιάδης. **Βοηθός Σκηνοθετριών**: Μαρία Ουίτσι Χατζή. **Φωτογραφίες**: Παύλος Μαυρίδης. **Γραφιστικά**: Λίλα Παλαιολόγου/pelpal productions. **Ηθοποιοί**: Φένια Αποστόλου, Αλέξης Βιδαλάκης, Ηλίας Βογιατζηδάκης, Γεωργία Ζάχου, Χρήστος Καπενής, Μαργαρίτα Καστρινού, Βέρα Λάρδη, Ελίνα Παπαθεοδώρου. **Παραγωγή**: Αθηναϊκή Σκηνή Μιχάλης Καλαμπόκης.

[15] https://processworkhub.gr/festival-athinwn-epidavrou.htm

[16] https://aefestival.gr/festival_events/a-new-era

εκπαιδευτικοί, ειδικοί ψυχικής υγείας, κοινωνικοί λειτουργοί και φορείς). Να εξερευνήσει την ομοφοβία, αμφιφοβία και τρανσφοβία: πώς τις βιώνουν οι άνθρωποι που είναι ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι και τρανς; Τι σκέφτεται και πώς ζει η νέα γενιά των ΛΟΑΤΚΙ+; Οι θεσμικές αλλαγές των τελευταίων ετών άλλαξαν το τοπίο; Έχουμε πράγματι μπει στο κατώφλι μιας νέας εποχής, ουσιαστικής αναγνώρισης του δικαιώματος στην ελευθερία ταυτότητας;

Ιστορίες ζωής μελών της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας ζωντάνεψαν μέσα σε ένα ιδιόμορφο bar theater. Βρεθήκαμε μέσα στο μαγικό κουκούλι ενός νυχτερινού μπαρ, μοιραστήκαμε την ψευδαίσθηση που δημιουργεί η νύχτα. Λόγος, μουσική, χορός, ντραγκ σόου μπλέκονταν σ' ένα παζλ αφηγήσεων και σκηνικών δράσεων. Η ομάδα συντελεστών και συντελεστριών της παράστασης ήταν άτομα από διαφορετικά σημεία του φάσματος του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου. Ήταν η πρώτη φόρα στην Ελλάδα που χρηματοδοτήθηκε αυτού του είδους η μεθοδολογία από θεσμικό φορέα (με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

Ανατροφοδότηση του κοινού, των ηθοποιών και των ατόμων που αφηγήθηκαν τα βιώματά τους

Στις συναντήσεις ανατροφοδότησης φάνηκε καθαρά η δημιουργική αναστάτωση που έφερε η όλη διεργασία. Άνθρωποι που συμμετείχαν (ως κοινό, ως ηθοποιοί ή αφηγητές/αφηγήτριες) αναγνώρισαν πολλά συναισθήματα κατά τη διάρκεια των project: ταραχή, λύπη, σύνδεση, ανακούφιση, θυμό, συμπόνια με την "άλλη μεριά", προβληματισμό για εδραιωμένες αντιλήψεις, ταραχή για την αποδόμησή τους, Πολλά άτομα ανέφεραν ότι για καιρό μετά παρατηρούσαν γύρω τους, στον οικογενειακό, επαγγελματικό ή κοινωνικό χώρο, ομοφοβικά/τρανσφοβικά σχόλια και αναζητούσαν τρόπο αντίδρασης που θα έφερνε επίγνωση στην περιθωριοποίηση ή στον στιγματισμό. Αυτή η επίγνωση είναι ένα σημαντικό πρώτο βήμα στην προσπάθεια όλων μας για έναν κόσμο πιο δίκαιο και πιο ανθρώπινο.

Κάτι σαν επίλογος

Οι δύο αυτές εφαρμογές της μεθοδολογίας Θεάτρου Ανοιχτού Διαλόγου ήταν μεγάλη πρόκληση. Οικειοποιήθηκα στον δημόσιο χώρο μια στιγματισμένη για πολύ κόσμο ταυτότητα, έχοντας όλο το πάθος που γεννά ο ακτιβισμός και η πίστη ότι παλεύω για κάτι δίκαιο, με την ταυτόχρονη ανάγκη μου ως ανθρώπου και επαγγελματία να συμβάλλω σε λειτουργικό διάλογο, να δημιουργώ χώρο για πολλές διαφορετικές φωνές στο πεδίο. Χρειάστηκε να επιστρατεύσω αποθέματα υπομονής, αντοχής και επίγνωσης για τις αντιδράσεις μου και πως αυτές δεν είναι μόνο προσωπικές, αλλά και του πεδίου, δημιουργικότητα στους τρόπους παρέμβασης στις δύσκολες στιγμές κάθε σταδίου.

Μόνο ευγνωμοσύνη νιώθω για τη συνεργασία με τόσο αγαπημένα άτομα. Η Βέρα Λάρδη, με την εμπειρία, τη δημιουργικότητα, τις γνώσεις και το θάρρος της να δοκιμάζει νέα πράγματα. Η Λένα Ασλανίδου, η οποία κάθε φορά που της προτείνω κάτι καινούριο, παράτολμο, απαντά με ένα "*είμαι μέσα*". Η Λίλη Βασιλείου, σταθερή παρουσία για ανατροφοδότηση και οπτική που προσθέτει κατανόηση και βάθος. Η Νάνσυ Παπαθανασίου και η Έλενα-Όλγα Χρηστίδη με την εμπειρία τους και επιστημονική γνώση για ΛΟΑΤΚΙ+ θέματα. Οι ομάδες των συντελεστών και συντελεστριών, με τη δέσμευσή τους, το μεράκι τους και την εμπιστοσύνη τους. Τίποτα δεν θα ήταν εφικτό χωρίς την κοινή προσπάθεια όλων μας. Η δύναμη είναι στο μαζί!

Από τον διαχωρισμό στη συνεργατική μάθηση

Λίλη Βασιλείου, PhD

Η κοινωνική αλλαγή είναι συνυφασμένη με την προσωπική αλλαγή και τη συνειδητοποίηση του εαυτού μας. Το να βλέπουμε αυτό που συμβαίνει μεταξύ μας και μέσα μας, ως έκφραση του πεδίου στο οποίο ανήκουμε, αποτέλεσε κοινό έδαφος με τον Πέτρο Πολυχρόνη, προς τιμήν του οποίου γράφω αυτό το άρθρο. Ο Πέτρος ήταν ένα σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μου, σε πολλά επίπεδα. Ήταν ένας άνθρωπος που αγαπούσα πολύ και ένιωθα ότι με αγαπούσε. Τον γνώριζα από το δημοτικό και καθώς μεγάλωνα, τον βίωσα ως κάποιον που στήριζε την ανεξαρτησία μου, την αναζήτησή μου να βρω τον δρόμο μου, ενώ παράλληλα μου έδινε μικρά σπρωξίματα που με βοηθούσαν σε κρίσιμες στιγμές να ξεπεράσω τους φραγμούς μου[17] *και να βγω στον κόσμο, να πιστέψω στον εαυτό μου και να αρχίσω να ανακαλύπτω τον εαυτό μου εν δράσει! Θαύμαζε τον ιδιαίτερο τρόπο που είχα για να κάνω τα πράγματα, ο οποίος συνεπαγόταν προσωπικό σχετίζεσθαι με τους ανθρώπους με τους οποίους δούλευα, εκπαιδεύτηκα, εκπαίδευα ή/και συνεργαζόμουν και με υποστήριζε στον δρόμο μου. Είχα την ευλογία να είμαι κοντά του στο τέλος της ζωής του και να τον συνοδεύσω στη μετάβασή του, με τον τρόπο μου, μαζί με τους αγαπημένους του. Τον νιώθω παρόντα στην άλλη πλευρά, σύμμαχο, να με ενθαρρύνει να είμαι αυτή που είμαι και να φέρω τον εαυτό μου πλήρως στον κόσμο. Γεια σου, Πέτρο μου!*

Η αφήγηση αυτή, είναι μια μικρή πτυχή της ιστορίας μιας ομάδας επτά γυναικών από διαφορετικές εθνικότητες και καταβολές, μελών μιας διεθνούς κοινότητας, που συνεργάστηκαν σε μια προσπάθεια να φέρουν επίγνωση στο χάσμα που

[17] Ο όρος "φραγμός" (edge) επινοήθηκε από τον Arnold Mindell για να υποδηλώσει την ιδέα του ορίου, αυτού που μπορείς να κάνεις, της εμπειρίας που μπορεί να αγκαλιάσει η ταυτότητά σου. Έτσι, για παράδειγμα, αν ταυτίζομαι ως καλόκαρδη και στοργική, όταν ο θυμός αναδύεται μέσα μου μπορεί να φτάσω στον φραγμό τού να τον νιώσω και να τον εκφράσω. Όταν βρίσκεσαι σε φραγμό, βρίσκεσαι στα όρια του γνωστού σου κόσμου εμπειριών. Arnold Mindell, River's Way: The Process Science of the Dreambody, (Arkana, 1989), σ. 25.

δημιουργεί ο ρατσισμός και η υπεροχή της λευκής φυλής[18] και να το υπερβούν, για τους εαυτούς μας, τη διεθνή μας κοινότητα και τον κόσμο μας.

Μπήκαμε στο άγνωστο και κάναμε χώρο και περιηγηθήκαμε σε θυελλώδεις καιρικές συνθήκες μεταξύ μας και μέσα μας... Στο τέλος του μακρού και επίπονου ταξιδιού μας βρήκαμε τους εαυτούς μας να αναδύονται σε περιοχές συνεργασίας, συνεργατικής μάθησης και διδασκαλίας, περιοχές που αναδύθηκαν από τη συλλογική σοφία που αξιοποιήσαμε βοηθώντας η μία την άλλη να ρίξει φως σε αυτό που συμβαίνει στη συνδιαλλαγή μας την κάθε στιγμή.

Μερικές από εμάς γνωρίζαμε η μια την άλλη, έχοντας συνεργαστεί στο παρελθόν σε άλλα έργα. Αυτό παρείχε μια λεπτή αίσθηση ασφάλειας, ένα αρχικό έδαφος για τη συνεργασία.

Τέσσερις από εμάς αυτοπροσδιοριζόμαστε ως μαύρες, αυτόχθονες, έγχρωμες (BIPOC). Τρεις από εμάς αυτοπροσδιοριζόμαστε ως λευκές γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα:

- Το πρώτο άτομο είναι από την Γκόα (Ινδο-Πορτογαλέζικης καταγωγής) το οποίο ταυτίζεται ως κουίρ (queer), μη-δυαδικό άτομο το οποίο ζει στην Αυστραλία.
- Η δεύτερη είναι μια cisgender[19] γυναίκα από τη Σιγκαπούρη, με ανοιχτόχρωμο ζεστό χρώμα δέρματος, που ζει στη Σιγκαπούρη.
- Η τρίτη είναι μια μαύρη αυτόχθων cisgender γυναίκα από τη Νότια Αφρική, που γεννήθηκε και μεγάλωσε υπό καθεστώς απαρτχάιντ, μετανάστρια πρώτης γενιάς στην Ευρώπη.
- Η τέταρτη είναι μια cisgender γυναίκα με επιδερμίδα στο χρώμα του σιταριού, η οποία ανήκει στην τάξη των Βραχμάνων και με πανεπιστημιακές σπουδές. Έχει καταγωγή από το Μπαγκλαντές και ζει στη Βομβάη της Ινδίας.
- Η πέμπτη είναι μια cisgender γυναίκα από την Αυστραλία, με λευκή επιδερμίδα, που ζει στην Αυστραλία.

[18] *"Η λευκή υπεροχή είναι μια ρατσιστική ιδεολογία που βασίζεται στην πεποίθηση ότι οι λευκοί άνθρωποι είναι, από πολλές απόψεις, ανώτεροι από τους ανθρώπους άλλων φυλών και ότι, επομένως, οι λευκοί άνθρωποι πρέπει να είναι κυρίαρχοι έναντι των άλλων. Η λευκή υπεροχή δεν είναι απλώς μια στάση ή ένας τρόπος σκέψης. Επεκτείνεται επίσης στον τρόπο με τον οποίο τα συστήματα και οι θεσμοί είναι δομημένα για να υποστηρίζουν αυτή την κυριαρχία των λευκών".* (σελ. 12). *"Στις κοινωνίες και τις κοινότητες με επίκεντρο τους λευκούς, το κυρίαρχο παράδειγμα είναι αυτό που αποτελεί το θεμέλιο από το οποίο δημιουργούνται οι νόρμες, οι κανόνες και οι νόμοι"*. (σελ. 13) Layla F. Saad, *Me and White Supremacy: How to Recognize Your Privilege, Combat Racism and Change the World* (*Εγώ και η λευκή υπεροχή: Πώς να αναγνωρίσετε το προνόμιό σας, να καταπολεμήσετε τον ρατσισμό και να αλλάξετε τον κόσμο*) (Quersus Editions Ltd, 2020) 12-13.

[19] Cisgender: άτομο του οποίου η ταυτότητα φύλου αντιστοιχεί στο φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση.

- Η έκτη είναι μια cisgender γυναίκα από το Σικάγο με ιρλανδική καταγωγή, με λευκή επιδερμίδα, που ζει στις ΗΠΑ.
- Η έβδομη είμαι εγώ, μια cisgender γυναίκα, από την Ελλάδα, αμφισεξουαλική, με πιο σκούρα λευκή επιδερμίδα, που ζει στην Ελλάδα, η οποία είναι και η αφηγήτρια αυτής της ιστορίας.

Στη διεθνή ένωση επαγγελματιών της διαμεσολάβησης στην οποία ανήκουμε όλες μας υπήρχε ένταση μεταξύ των μελών, η οποία δημιουργήθηκε από το κοινωνικό ζήτημα του ρατσισμού. Ο ρατσισμός παρουσιαζόταν ως δομική διάκριση[20] / συστημικός ρατσισμός, σχεσιακές δυναμικές και ενδοψυχικές δυναμικές εσωτερικευμένης καταπίεσης.[21]

Οι ρατσιστικές εντάσεις κλιμακώνονταν περιοδικά στις ομαδικές αλληλεπιδράσεις και στις διαπροσωπικές σχέσεις και δουλεύονταν, στιγμιαία, στο μέτρο των δυνατοτήτων μας. Ωστόσο, αυτό που παρέμενε και συνεχίζει να υφίσταται είναι η ανεπαρκής επίγνωση γύρω από τις δομικές διακρίσεις στην οργάνωσή μας και οι δυναμικές σχέσεων που δημιουργούνται από τις βαθιά ριζωμένες στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούνται από την ιδεολογία της λευκής υπεροχής. Ένα σύστημα μέσα στο οποίο όλοι/ες/α έχουμε γεννηθεί και το οποίο παρέχει σε όσα, όσες και όσους από εμάς έχουν λευκό δέρμα μη κερδισμένα προνόμια, προστασία και εξουσία σε βάρος όλων όσοι δεν έχουν λευκό δέρμα.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι BIPOC[22] συνάδελφοι/ισσές μας να αποσύρουν τη συμμετοχή τους, κάτι που έγινε αντιληπτό από κάποιες, κάποια, κάποιους από εμάς αλλά όχι από όλα, όλους, όλες μας στην κοινότητά μας.

Μια από τις επιτροπές του διεθνούς συνδέσμου στον οποία ανήκω ήθελε να δημιουργήσει μια διαδικασία οραματισμού για όλα τα μέλη της κοινότητάς μας σχετικά με το μέλλον ενός εκπαιδευτικού σεμιναρίου πάνω στον συντονισμό και την επίλυση συγκρούσεων, την οποία ο σύνδεσμός μας διοργάνωνε τα τελευταία

[20] *"Οι διαρθρωτικές διακρίσεις αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο οι διακρίσεις ενσωματώνονται στις κοινωνίες μας, στους θεσμούς τους και ομαλοποιούνται στις στάσεις, τις πολιτικές και τις πρακτικές μας. Η διάκριση καθορίζεται από το ποιος/α/ο ευνοείται και ποιος/α/ο μειονεκτεί από αυτά τα στοιχεία. Οι διαρθρωτικές διακρίσεις επιβάλλουν ένα σύστημα καταπίεσης, δηλαδή ένα σύστημα σκέψεων, ενεργειών και συμπεριφορών που δημιουργούν και διαιωνίζουν την ευνοϊκή μεταχείριση μιας ομάδας ανθρώπων εις βάρος μιας άλλης ομάδας ανθρώπων"*. Errol Amerasekerra και Lane Arye, Facilitating Dynamics of Systemic Oppression, διαδικτυακό μάθημα του Process Work Institute, Φεβρουάριος-Μάρτιος 2022.

[21] Η εσωτερικευμένη καταπίεση είναι μια έννοια που μεταφέρει τη διαδικασία κατά την οποία μια καταπιεσμένη ομάδα "υιοθετεί" τα αρνητικά στερεότυπα, τις πεποιθήσεις, τις αντιλήψεις, τις στάσεις και τις συμπεριφορές, τα οποία το σύστημα της καταπίεσης χρησιμοποιεί εναντίον της, χρησιμοποιώντας τα συνεπώς εναντίον του εαυτού της. *"Όταν οι καταπιεσμένοι αρχίζουν να πιστεύουν ότι η κατωτερότητα που τους επιβάλλεται είναι ένας φυσικός τρόπος ζωής, έχουν εσωτερικεύσει την καταπίεση αυτή"*. Ενημερώθηκε στις: 22 Ιαν 2022 από Sushmitha Hegde. https://www.scienceabc.com/social-science/what-is-internalized-oppression-definition-h3h3-example.html

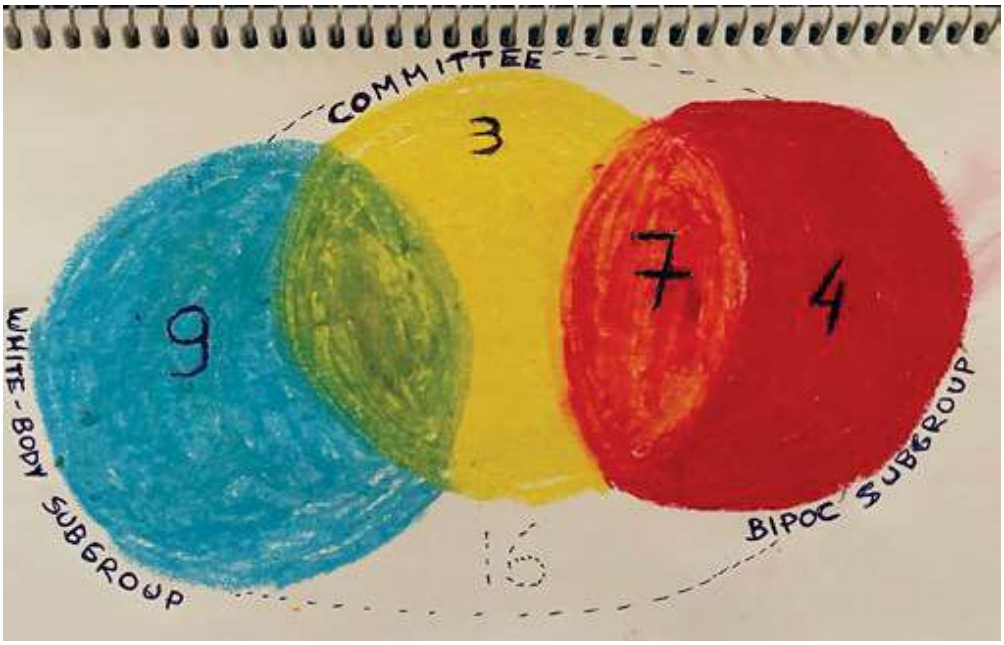
[22] Μαύροι, αυτόχθονες, έγχρωμοι άνθρωποι (BIPOC/Black, Indigenous, People of Colour).

20 χρόνια. Ως επιτροπή, απευθύναμε ένα κάλεσμα σε όλα τα μέλη της κοινότητάς μας για να προσέλθουν άτομα που ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν σε μια ομάδα για τη δημιουργία μιας διαδικασίας οραματισμού για το μέλλον αυτού του εκπαιδευτικού σεμιναρίου. Στην πρόσκλησή μας ανταποκρίθηκαν εννέα λευκά μέλη της κοινότητας και ένα μέλος της BIPOC κοινότητας. Τα μέλη της επιτροπής (οι 3 λευκές γυναίκες που αναφέρθηκαν παραπάνω, εκ των οποίων η μία είμαι εγώ), εξέλαβαν αυτό ως ένα σημαντικό μήνυμα που χρειαζόταν περαιτέρω διερεύνηση και συνεργάστηκαν με το BIPOC μέλος που προσήλθε για να το διερευνήσουν.

Από τη συνεργασία μας με την BIPOC συνάδελφό μας καταλάβαμε ότι στο παρασκήνιο υπήρχαν συναισθήματα πόνου, θυμού, αγανάκτησης, απελπισίας, εγκατάλειψης, απόγνωσης, οργής, που δημιουργήθηκαν από βιωμένες εμπειρίες ασυνειδησίας γύρω από τις δομικές διακρίσεις/τον συστημικό ρατσισμό και τις επιπτώσεις του στις δυναμικές των σχέσεων στην κοινότητά μας.

Νιώθοντας ότι μια διαδικασία οραματισμού δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς τη συμμετοχή ενός μέρους της κοινότητάς μας, ξεκινήσαμε μια διαδικασία δημιουργίας χώρου για να ακούσουμε τις εμπειρίες και τις φωνές των BIPOC, νιώθοντας ότι υπήρχε επείγουσα ανάγκη να το κάνουμε, δεδομένης της διαδικασίας απόσυρσης που αντιλαμβανόμασταν ότι συνέβαινε.

Ακολουθώντας τη συμβουλή της BIPOC συναδέλφου μας, απευθυνθήκαμε στα BIPOC μέλη της κοινότητάς μας, προσκαλώντας τα σε συνεργασία. Τρία ακόμη μέλη BIPOC προσήλθαν.

Σε εκείνο το σημείο, η ανάγκη να εργαστούμε σε ξεχωριστές υποομάδες έγινε φανερή σε εμάς. Η συσσωρευμένη βιωμένη εμπειρία του πόνου που είχε δημιουργηθεί από τον ασυνείδητο ρατσισμό που είχε εκδηλωθεί στις αλληλεπιδράσεις σχέσεων κατά τη διάρκεια προηγούμενων συνεργασιών,

κατέστησε αδύνατο για όλα τα μέλη της κοινότητάς μας που είχαν προσέλθει, να εργαστούν μαζί ως μία ομάδα.

Δημιουργήσαμε δύο υποομάδες - μία με τα 4 BIPOC μέλη της κοινότητάς μας και μία με τα 9 λευκά μέλη, με σκοπό τα 3 από εμάς μέλη της επιτροπής να έχουμε ξεχωριστές συναντήσεις με την καθεμία.

Σε αυτή την ιστορία θα μοιραστώ πώς προέκυψαν οι δομικές διακρίσεις στην αλληλεπίδρασή μας κατά τη διάρκεια της συνεργασίας μας ως μέλη της επιτροπής με τα μέλη της BIPOC υποομάδας και πώς τις αντιμετωπίσαμε.

Πριν συνεχίσω την αφήγησή μου, είναι σημαντικό να πω ότι οι τρεις μας που ανήκαμε στην επιτροπή, ξεκινήσαμε αυτό το ταξίδι εστιάζοντας στον εαυτό μας ως επιτροπή. Εστιάσαμε στη συνεργασία μας φέρνοντας στο προσκήνιο και κάνοντας χώρο για διάφορα θέματα συναισθηματικού χαρακτήρα τα οποία είχαν προκύψει με την πάροδο του χρόνου και τα οποία περίμεναν να τα παρατηρήσουμε και να τα αντιμετωπίσουμε. Κάνοντας χώρο για αυτά τα ζητήματα, βρεθήκαμε στη μέση μιας έντονης δουλειάς γύρω από τις σχέσεις μας, εστιάζοντας και βοηθώντας η μια την άλλη, με τους προσωπικούς μας φραγμούς, να φέρουμε στο προσκήνιο τις συναισθηματικές μας αντιδράσεις τη στιγμή που συνέβαινε κάτι μεταξύ μας, καθώς και την πολυπλοκότητα της αλληλεπίδρασης των δυναμικών ισχύος[23] μεταξύ μας.

Πηγαίνοντας αργά και εστιάζοντας σε κάθε αλληλεπίδραση σχέσεων που είχε δημιουργήσει ένταση μεταξύ μας στο παρελθόν μέχρι να επιλυθεί, δημιουργήσαμε μια σταθερή βάση για αυτό εν μέσω του οποίου είχαμε βρεθεί - να κρατήσουμε το *σημείο έντασης*[24] γύρω από το ζήτημα του ρατσισμού που υπήρχε στη διεθνή μας κοινότητα, το οποίο διαφαινόταν κάτω από το σινιάλο επικοινωνίας της απόσυρσης της συμμετοχής από τις κοινοτικές δραστηριότητες. Η δουλειά γύρω από τη συνεργασία μας και την οικοδόμηση της αίσθησης ομάδας χρειάστηκε

[23] Η ισχύς αναφέρεται στην ιδέα της δύναμης (της ικανότητας να έχει αντίκτυπο και να επηρεάζει καταστάσεις) που έχει κάποιος/α/ο. *"Η ισχύς δεν υποδηλώνει μια στατική ιδέα της εξουσίας, αλλά ένα δυναμικό δίκτυο εξουσίας σε κίνηση, που μετατοπίζεται πάνω και κάτω σε μια ιεραρχία. Και η ιεραρχία εξαρτάται από ένα δεδομένο πλαίσιο... Η ισχύς αναφέρεται επίσης στο σύνολο όλων των διαφορετικών ειδών εξουσίας μας (κοινωνική θέση, δομική, προσωπική), επειδή και αυτά τα είδη εξουσίας είναι σχετικά και δυναμικά"*. Julie Diamond, Power: A User's Guide (Belly Song Press, 2016) σ. 18. Στο Process Work διακρίνονται 4 είδη ισχύος: κοινωνική ισχύς (κοινωνική θέση), ισχύς του πλαισίου (δομική), ψυχολογική ισχύς (προσωπική) και πνευματική ισχύς. Arnold Mindell. Sitting in the Fire: Large Group Transformation Using Conflict and Diversity (Lao Tse Press, 1995) σ. 42, 61-62.

[24] Το *σημείο έντασης* είναι ένας όρος που επινόησε ο Arnold Mindell για να αναφερθεί σε μια ένταση που συμβαίνει σε μια αλληλεπίδραση σχέσεων όταν μια πόλωση αποκρυσταλλώνεται και εκδηλώνεται. Όλα, όλες και όλοι μας φεύγουμε μακριά από τα *σημεία έντασης* ως φυσική αντίδραση και επιστρέφουμε για να εστιάσουμε σε αυτά, μόνο με την υποστήριξη μιας διευκολυντικής παρουσίας. Arnold Mindell, Sitting in the Fire: Large Group Transformation Using Conflict and Diversity (Lao Tse Press, 1995) σ. 27. Σημείο έντασης είναι μια έντονη στιγμή κατά τη διάρκεια μιας συνδιαλλαγής σε μια ομάδα - *"μια στιγμή με έντονο συναίσθημα, θυμό, έκπληξη ή πάγωμα κατά τη διάρκεια μιας ομαδικής συνάντησης"* σ. 80.

τέσσερις διαδικτυακές συναντήσεις, οι οποίες διήρκεσαν 3-4 ώρες η καθεμία. Στο τέλος αυτών των συναντήσεων είχαμε δημιουργήσει με αυτόν τον τρόπο μια συναισθηματική ατμόσφαιρα του “καλύπτουμε η μια την πλάτη της άλλης”.

Γνωρίζαμε ότι το να είμαστε λευκές γυναίκες οι οποίες εισέρχονταν σε συνεργασία με γυναίκες BIPOC, ήταν μια κατάσταση στην οποία η ισχύς μας (η κοινωνική ισχύς[25] ως λευκές και η δομική ισχύς[26] ως μέλη επιτροπής του διεθνούς μας συνδέσμου αλληλεπιδρώντας με μέλη της κοινότητάς μας) θα είχε ως αποτέλεσμα να χάσουμε κάποια στιγμή, την επίγνωση της επίδρασης που έχουμε στις BIPOC συναδέλφισσές μας και να κάνουμε κάτι το οποίο θα ήταν κατάχρηση της ισχύος που είχαμε και επώδυνο για αυτές.[27]

Το βασικό αίσθημα ασφάλειας που είχαμε, ενώ προσπαθούσαμε να πλοηγηθούμε στη φουρτουνιασμένη θάλασσα στην οποία ετοιμαζόμασταν να σαλπάρουμε, βασιζόταν στη γνώση ότι τη στιγμή που μια από εμάς θα έχανε την επίγνωσή της, οι άλλες θα το αντιλαμβάνονταν και θα βοηθούσαν επί τόπου να την αφυπνίσουν. Όχι από μια συναισθηματική ατμόσφαιρα του τύπου "είμαι καλύτερη από εσένα" ή "είσαι κακιά, το έκανες λάθος, άσε με να σε διαφωτίσω". Αλλά από μια ατμόσφαιρα του "εγώ είμαι εσύ - αυτή τη στιγμή είσαι εσύ που έχασες την επίγνωσή σου, την επόμενη θα είμαι εγώ", που απορρέει από τη βαθιά γνώση ότι γι’ αυτό είμαστε εδώ - για να “τσακώσουμε” τους εαυτούς όταν είμαστε "το πρόβλημα" ενώ αλληλεπιδρούμε. Να αποκτήσουμε επίγνωση αυτού και να δράσουμε από αυτή την επίγνωση, αναγνωρίζοντας και αναλαμβάνοντας την ευθύνη για τον πόνο που δημιουργήσαμε, βοηθώντας με αυτόν τον τρόπο να δημιουργήσουμε περισσότερη εμπιστοσύνη και οικειότητα - ένα γόνιμο έδαφος για να αναδυθεί η δημιουργικότητα, η καινοτομία, η συν-δημιουργία και η συλλογική σοφία.

[25] Η κοινωνική ισχύς απορρέει από την κουλτούρα και την κοινωνία στην οποία ζει κανείς. Βασίζεται στο σύστημα αξιών του κυρίαρχου ρεύματος και περιλαμβάνει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις του. Η κοινωνική ισχύς βασίζεται σε παράγοντες όπως η φυλή, η εθνικότητα, η ταυτότητα φύλου, η ηλικία, η γλώσσα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η υγεία, η σωματική ικανότητα, η θρησκεία, η εκπαίδευση κ.λπ. "Η υψηλή κοινωνική ισχύς επιφέρει ορισμένα προνόμια και πλεονεκτήματα με τη μορφή πρόσβασης σε πόρους και πληροφορίες... Η χαμηλή κοινωνικοπολιτική ισχύς συνοδεύεται από ανισότητα, καταπίεση, διακρίσεις, μειωμένες προσδοκίες και στερεότυπα των άλλων". Julie Diamond, Power: A User's Guide (Belly Song Press, 2016) σ. 203.

[26] Η δομική ισχύς βασίζεται στη θέση που κατέχει κάποιος/α/ο σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και στη δύναμη και το κύρος που συνδέεται με αυτή τη θέση. Το πλαίσιο μπορεί να αντανακλά ή να μην αντανακλά τις αξίες και τις αντιλήψεις της κυρίαρχης κοινωνίας. Julie Diamond, Power: A User's Guide (Belly Song Press, 2016) σ. 209-212.

[27] Μια από τις επιπτώσεις που έχει πάνω σου η κατοχή οποιουδήποτε τύπου ισχύος είναι ότι σε κάνει να χάνεις την επίγνωσή σου. Όταν έχεις ισχύ σε μια κατάσταση, βρίσκεσαι συναισθηματικά σε μια ζώνη μεγάλης άνεσης και αυτό σε κάνει να χάνεις την επαφή με την επίδραση που έχει η άνεσή σου στους/στις/στα άλλους/ες/α, καθώς και την αίσθηση δυσφορίας που δημιουργεί.

Αυτή η αλληλοϋποστήριξη, απάλλαξε τις BIPOC συναδέλφισσές μας από το να είναι αυτές που χρειάζεται να μας αφυπνίσουν γύρω από ένα τυφλό σημείο που δημιουργήθηκε από την ισχύ που σχετίζεται με τη λευκότητά μας, το οποίο στη συνέχεια θα είχε μετατραπεί σε θέμα που θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν σε μια αλληλεπίδραση μαζί μας, κάτι που είναι συναισθηματικά εξαντλητικό για αυτές.

Η ιστορία της συνεργασίας με τις BIPOC συναδέλφισσές μας ξεκινά με τις 3 από εμάς που ήμασταν λευκές γυναίκες, να κάνουμε χώρο για να τις ακούσουμε βαθιά. Καθώς μοιράζονταν αυτό που τις είχε τραβήξει σε αυτή τη συνεργασία, άκουγαν κι εκείνες βαθιά η μία την άλλη, αρχίζοντας να γνωρίζουν και να εκτιμούν την ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα της βιωμένης εμπειρίας τους, όσον αφορά την κοινωνική ισχύ που είχε ή δεν είχε η καθεμιά τους σε σχέση με το ζήτημα της φυλής στους αντίστοιχους πολιτισμούς, στις χώρες τους και στη διεθνή κοινότητα στην οποία ανήκουμε όλες.

Γύρω στην τέταρτη συνάντηση, τους έγινε σαφές ότι η ενέργειά τους βρισκόταν στη δημιουργία χώρου για να ακουστεί η φωνή τους στην κοινότητά μας. Ήθελαν να αναδείξουν τη βιωμένη εμπειρία των BIPOC στην κοινότητά μας. Δεν ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν στη δημιουργία μιας διαδικασίας οραματισμού για όλα τα μέλη. Η επείγουσα ανάγκη της καρδιάς τους ήταν η δημιουργία ενός χώρου για να ακουστεί βαθιά η φωνή τους. Ήταν ευτυχείς αν εμείς, τα μέλη της επιτροπής, αναλαμβάναμε την ευθύνη να βρούμε τρόπους να κάνουμε χώρο για τις άλλες φωνές που χρειαζόταν να ακουστούν στην κοινότητά μας.

Προέκυψε η ιδέα της διεξαγωγής μιας διαδικτυακής συζήτησης στρογγυλής τραπέζης, στην οποία θα μοιράζονταν τη βιωμένη εμπειρία τους με τα λευκά μέλη της κοινότητάς μας που είχαν ανταποκριθεί στο αρχικό κάλεσμα και είχαν σχηματίσει την υποομάδα των λευκών. Τα λευκά μέλη θα ήταν παρόντα και θα άκουγαν τα μέλη των BIPOC να μιλούν για τη βιωμένη εμπειρία τους από το ρατσισμό στην κοινότητά μας και στη συνέχεια θα είχαν τον χρόνο να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους γύρω από τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις αντιδράσεις που τους είχαν προκύψει.

Σε μια συνάντηση προετοιμασίας για αυτή τη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης, η συζήτηση έγινε αυθόρμητα, καθώς η καθεμιά τους μοιράστηκε αυτό για το οποίο θα ήθελε να μιλήσει, ενώ οι τρεις μας τις υποστηρίζαμε ακούγοντας προσεκτικά.

Για τις BIPOC συναδέλφισσές μας, το να υπεισέλθουν στη βιωμένη εμπειρία του ρατσισμού τους ήταν και είναι μια βασανιστικά επώδυνη και συναισθηματικά και σωματικά επιβαρυντική εμπειρία. Η αφύπνιση, η διδασκαλία και η μάθηση που προσφέρουν σε εμάς, τις λευκές ακροάτριες, ενέχει βαρύ προσωπικό κόστος. Οι τραυματικές αντιδράσεις ενεργοποιούνται, έντονα συναισθήματα αναδύονται από τα βάθη, συναισθηματική και σωματική εξάντληση εμφανίζεται στο τέλος της αφήγησης.

Εκτίμησαν τον εαυτό τους που ξαναγύρισαν σε αυτά τα τοπία και εμάς που τις ακούσαμε βαθιά και κρατήσαμε την πολυπλοκότητα των συναισθηματικών εμπειριών που αναδύονταν: πόνος, θυμός, εκδίκηση, βαθιά θλίψη, οργή, απελπισία, απόγνωση, ελπίδα, αισιοδοξία, απαισιοδοξία.

Πάνω απ' όλα, εκτίμησαν ότι συγκρατήσαμε τους εαυτούς μας συγκρατώντας τις συναισθηματικές αντιδράσεις που προέκυπταν μέσα μας, καθώς βιώναμε τις δικές τους συναισθηματικές αντιδράσεις, αντί να τις εξαπολύσουμε πάνω τους. Αυτό, τους γλίτωσε από το να βιώσουν μια εκ νέου τραυματοποίηση και τις επακόλουθες εσωτερικές αντιδράσεις που θα είχαν έρθει, είτε επειδή μας εμπιστεύτηκαν και έγιναν ευάλωτες μαζί μας, είτε επειδή μας αναστάτωσαν.

Από τα σχόλιά τους καταλάβαμε επίσης ότι η συγκράτηση των αντιδράσεών μας δημιούργησε έναν κρίσιμο χώρο όχι μόνο για να τις ακούσουμε εμείς, αλλά και για να ακούσουν η μία την άλλη. Αυτές, ως μειονότητα των BIPOC ατόμων σε όλο τον κόσμο, σπάνια έχουν την ευκαιρία να ακούσουν η μία την άλλη και να μιλήσουν για τις ομοιότητες των εμπειριών τους στην κοινότητά μας.

Στο τέλος αυτής της συνάντησης, συνειδητοποιώντας ότι τόσα πολλά σημαντικά σημεία είχαν προκύψει κατά την ανταλλαγή εμπειριών, μας γεννήθηκε η επιθυμία να μελετήσουμε την ηχογράφηση αυτής της συνάντησης. Οι τρεις από εμάς στην επιτροπή, θέλαμε να την ξανακούσουμε, να έχουμε τον χρόνο να κάνουμε παύση και να νιώσουμε τις αντιδράσεις μας, να τους δώσουμε χώρο, να καταλάβουμε από πού προέρχονταν και τι αφορούσαν. Θέλαμε να επιβραδύνουμε τα πράγματα, να σκεφτούμε βαθύτερα αυτά που μοιράστηκαν και τη μάθηση που μας προέκυπτε από αυτό. Θέλαμε επίσης να βρούμε τα σημεία που δεν καταλαβαίναμε ακριβώς τι εννοούσαν και να διατυπώσουμε ερωτήσεις που θα τους βοηθούσαν να μιλήσουν περισσότερο γι' αυτά τα σημεία στη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης.

Αυτό θα αποτελούσε μια άμεση βαθύτερη ακρόαση - σεβόμενες και τιμώντας το προσωπικό κόστος αυτής της διδασκαλίας, μελετώντας αυτά που είχαν μοιραστεί και αναδεικνύοντας τη δική μας μάθηση. Θα μας μετέφερε επίσης ως ομάδα σε ένα στάδιο συνεργασίας, με την έννοια ότι οι ερωτήσεις μας θα τις βοηθούσαν να εμβαθύνουν και να αναπτύξουν τη σκέψη τους.

Οι τρεις τους θέλησαν να μελετήσουν την ηχογράφηση για να αναδείξουν τα σημεία που ήθελαν να τονίσουν στη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης. Στη συνέχεια, προέκυψε η ιδέα να μοιραστούμε την ηχογράφηση με την υποομάδα των λευκών, ώστε να έχουν και τα μέλη της την ευκαιρία να τη μελετήσουν.

Ακολούθησε μια συνάντηση με τη λευκή υποομάδα, αφού είχαμε μελετήσει όλοι, όλες και όλα την ηχογράφηση. Στη συνάντηση, μοιραστήκαμε τα συναισθήματα, τις αντιδράσεις και τις σκέψεις μας σχετικά με όσα είχαμε βιώσει και μάθει. Η συζήτηση εξελίχθηκε στο να μοιραστούμε τις σκέψεις, τις αντιλήψεις και τα συναισθήματά μας γύρω από το πώς λειτουργούμε στην κοινότητά μας με τη δυναμική του ρατσισμού, τις πεποιθήσεις και τις στάσεις της λευκής υπεροχής και

τις συμπεριφορές λευκής κεντρικότητας[28] που έχουν ριζώσει μέσα μας, όπως αυτές εμφανίζονταν στις αλληλεπιδράσεις μας. Συνυφασμένα ήταν οι σκέψεις και τα συναισθήματα σχετικά με το πώς δουλεύουμε με τα σημεία έντασης γύρω από τον ρατσισμό στις διεργασίες ομάδας.

ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΕΝΤΑΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΜΑΣ

Ως αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης με τη λευκή υποομάδα, οι τρεις μας (τα μέλη της επιτροπής) συγκεντρώσαμε όλες τις ερωτήσεις που είχαν προκύψει σε ένα έγγραφο και το στείλαμε με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (email) στις BIPOC συναδέλφισσές μας για να βοηθήσουμε στην προετοιμασία τους για τη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης.

Η συζήτηση στρογγυλής τραπέζης είχε προγραμματιστεί για το πρωί της Παρασκευής, και το έγγραφο 3 σελίδων τούς εστάλη με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο τη Δευτέρα, αργά το βράδυ.

Άρχισαν να έρχονται μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από τις BIPOC συναδέλφισσες που εξέφραζαν συναισθήματα συντριβής που είχαν δημιουργηθεί από το πλήθος των ερωτήσεων, οι οποίες επαναλαμβάνονταν και έδειχναν διαφορετικά επίπεδα κατανόησης του ζητήματος του ρατσισμού - συναισθήματα συντριβής που δημιουργήθηκαν από την αίσθηση ότι πρέπει να αναλάβουν την ευθύνη για την αλλαγή που χρειάζεται να συμβεί (να ορίσουν την αλλαγή και τον τρόπο με τον οποίο θα φτάσουμε εκεί) - σύγχυση γύρω από τη δομή της συζήτησης στρογγυλής τραπέζης που είχε συμφωνηθεί σε προηγούμενη συνάντηση - ερωτήσεις σχετικά με τον σύνδεσμο για την πρόσβαση στην ηχογράφηση που είχαμε συμφωνήσει να μελετήσουμε.

Οι τρεις μας αναλάβαμε αμέσως την ευθύνη για το συντριπτικό έγγραφο που τους είχαμε στείλει. Όντας περιορισμένες σε χρόνο, δεν είχαμε κάνει τη δουλειά να ομαδοποιήσουμε τις ερωτήσεις σε μερικές κεντρικές που να καλύπτουν τα 3-4 θέματα για τα οποία μιλούσαμε - δεν αφαιρέσαμε ερωτήσεις που επαναλαμβάνονταν, ούτε ερωτήσεις που έθεταν την ευθύνη για την αλλαγή που χρειαζόταν να γίνει στις BIPOC συναδέλφισσές μας, ούτε, το σημαντικότερο, ερωτήσεις που είχαν ήδη απαντηθεί, κατά την αντίληψή μας, από τη μοιρασιά εμπειριών που είχαν ήδη κάνει οι BIPOC συναδέλφισσες μαζί μας, θεωρώντας ότι δεν έπρεπε να μπούμε ανάμεσα σε αυτές και τους/τις λευκούς/ες συναδέλφους/ισσες.

Όμως, αυτό ακριβώς έπρεπε να είχαμε κάνει. Να σταθούμε και να μοιραστούμε με τους/τις λευκούς/ες συναδέλφους/ισσές μας τη μάθηση και την κατανόηση που είχαμε αποκτήσει από τη συνεργασία μας με τις BIPOC συναδέλφισσές μας και να μην είχαμε συμπεριλάβει αυτές τις ερωτήσεις.

[28] Η λευκή κεντρικότητα (white centrality) αναφέρεται στην *"ιεράρχηση των προοπτικών, εμπειριών και συναισθημάτων των λευκών ανθρώπων, υποθέτοντας ότι η λευκότητα είναι κεντρική"* Magdalena Pulit, 5 Examples Of White Fragility. A lesson to learn forever. Posted 2020. https://fizzymag.com/articles/white-fragility-examples

Η συμπερίληψή τους, έφερε στις BIPOC συναδέλφισσες ένα αίσθημα συντριβής που δημιουργήθηκε από την ευθύνη που τους φορτώθηκε, η οποία σε καμία περίπτωση δεν τους ανήκε, και ένα αίσθημα απόγνωσης και απελπισίας που δημιουργήθηκε από την εμπειρία ότι δεν είχαν πραγματικά ακουστεί, και ότι έπρεπε να επαναλάβουν την απάντηση, για χιλιοστή φορά, σε ερωτήσεις που τους απευθύνονταν σχετικά με την εμπειρία του ρατσισμού, αναλαμβάνοντας για άλλη μια φορά το βαρύ προσωπικό κόστος και το χειρότερο από όλα, "Για ποιο λόγο; Τίποτα δε γίνεται κατανοητό...".

Αμέσως συνειδητοποίησα ότι είχαμε δημιουργήσει αυτές τις συναισθηματικές αντιδράσεις. Αλλά αγνοούσα παντελώς ότι αυτά τα συναισθήματα συνοδεύονταν από σωματικές εμπειρίες που βίωναν και μεταβλημένες καταστάσεις συνείδησης, οι οποίες επηρέαζαν την επικοινωνία μας με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και ότι όλα αυτά, ήταν συμπτώματα τραυματικής αντίδρασης, την οποία είχαμε προκαλέσει μέσα τους και την οποία έπρεπε να αναγνωρίσουμε, να κατονομάσουμε και να αναλάβουμε την ευθύνη από μέρους μας.

Μέσα στη λήθη της έλλειψης επίγνωσης που μου δημιούργησε η κοινωνική μου ισχύς ως λευκό άτομο, περίμενα από αυτές να είναι σε θέση να με συναντήσουν στην αλληλεπίδραση της σχέσης μας, μόλις αναλάμβανα την ευθύνη για τα φορτισμένα συναισθήματά τους και να προχωρήσουν αμέσως στη λήψη μιας ενημερωμένης απόφασης για το πώς ήθελαν να προχωρήσουν.

Καθώς η σύγχυση και η μη γραμμικότητα, που δημιουργήθηκε από τις μεταβλημένες καταστάσεις συνείδησης στις οποίες τις είχαμε βάλει, συνεχιζόταν και νιώθοντας την πίεση της επερχόμενης, σε λίγες μέρες, προγραμματισμένης συζήτησης στρογγυλής τραπέζης που αφορούσε 17 άτομα, εκνευρίστηκα και έγινα ανυπόμονη και εξοργισμένη.

Τα βαθιά ριζωμένα ρατσιστικά στερεότυπα και πεποιθήσεις μου ήρθαν στην επιφάνεια. Άρχισα να τις θεωρώ ανίκανες να είναι γραμμικές (να έχουν στο μυαλό τους το σχέδιο δράσης που είχαμε συνδιαμορφώσει), ανεύθυνες και τεμπέλες (μη έχοντας μελετήσει την ηχογράφηση όπως είχαν αποφασίσει να κάνουν) και ανίκανες να αποφασίσουν τι ήθελαν να κάνουν (να κάνουν τη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης ή όχι).

Δεν είχα καμία απολύτως επίγνωση ότι όλες αυτές οι συμπεριφορές ήταν σημάδια μεταβλημένων καταστάσεων συνείδησης, τα οποία αποτελούσαν μέρος της τραυματικής αντίδρασης. Επίσης, δεν είχα καμία επίγνωση της συναισθηματικής δυσκολίας που υπήρχε γι' αυτές στην παρακολούθηση αυτής της καταγραφής, στην εκ νέου επίσκεψη αυτών των τοπίων και επομένως της έννοιας ότι μπορεί να μην ήταν σωστό γι' αυτές να πάνε εκεί για άλλη μια φορά.

Τις βομβάρδισα με μια σειρά από μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τα οποία απαριθμούσαν λεπτομερώς τις επιλογές που είχαμε/έχουν για το πώς να προχωρήσουμε.

Εκ των υστέρων, είδα καθαρά τον μηχανισμό του τρόπου με τον οποίο οι στάσεις της λευκής υπεροχής και τα ρατσιστικά στερεότυπα λειτούργησαν μέσα μου επηρεάζοντας το στυλ της επικοινωνίας μου και τη συμπεριφορά μου προς τις BIPOC συναδέλφισσές μου: Θεωρούσα τις συμπεριφορές, οι οποίες στην πραγματικότητα συνδέονταν με αντιδράσεις τραύματος, ως χαρακτηριστικά του χαρακτήρα τους. Αυτό το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα είναι στενά συνδεδεμένο με όλα τα BIPOC στερεότυπα στα οποία έχω εκτεθεί με πολλούς τρόπους, ταινίες, θεωρίες για τις φυλές, στάσεις ανθρώπων, βιβλία, εφημερίδες, ραδιοφωνικές εκπομπές κ.λπ.

Στη συνέχεια, έχοντας καταλήξει σε αυτό το συμπέρασμα, άρχισα να σχετίζομαι μαζί τους από μια αυτοδικαιωμένη, ανώτερη στάση - με την έννοια ότι θεωρούσα ότι είμαι καλύτερη από αυτές - με υποτιμητικό ύφος, λέγοντάς τους τι πρέπει να κάνουν, γεγονός που είχε ένα μειωτικό, υποτιμητικό, εξευτελιστικό αποτέλεσμα.

Είχα δίκιο στην αντίληψή μου ότι ως ομάδα χρειαζόταν να βρούμε έναν τρόπο να κρατήσουμε και τη γραμμικότητα. Αλλά ήμουν τελείως λάθος στην αντίληψή μου για τους λόγους για τους οποίους δεν μπορούσαμε να κρατήσουμε τη γραμμικότητα, εκείνη τη στιγμή.

Μια από τις συναδέλφισσές μου στην επιτροπή με έσωσε από τον εαυτό μου...

Της έγραψα ένα μήνυμα στο κινητό και παρόλο που βρισκόταν στην άλλη άκρη του ωκεανού και ήταν 3 π.μ. γι' αυτήν, με κάποιο μαγικό τρόπο ξύπνησε και είδε το μήνυμά μου και άρχισε να αλληλεπιδρά μαζί μου. Ήταν καταπληκτική στην ικανότητά της να συμπάσχει και να επικυρώνει τις συναισθηματικές μου αντιδράσεις αγανάκτησης και οργής για αυτό που αντιλαμβανόμουν ως απόλυτη ανευθυνότητα, βοηθώντας με να φτάσω σε αυτό που βρισκόταν βαθιά από κάτω (στην αίσθηση βαθιάς κούρασης και πίεσης από το να κρατάω την ευθύνη αυτής της, ενάμιση έτους, διαδικασίας για τη διεθνή μας κοινότητα, την οποία όλες μας προσπαθούσαμε να φέρουμε σε ολοκλήρωση, στο αίσθημα ευθύνης απέναντι σε όλους τους ανθρώπους που θα έπαιρναν μέρος στη συζήτηση και στην ανάγκη να καταλήξουμε σε μια απόφαση για το τι θα κάναμε), ενώ ταυτόχρονα με προκαλούσε και με ωθούσε με τη διαύγειά της να *ξυπνήσω* γύρω από το γεγονός ότι οι συναδέλφισσές μας βρίσκονταν σε μεταβλημένες καταστάσεις συνείδησης στις οποίες τις είχαμε βάλει εμείς. Με βοήθησε να ανοίξω τα μάτια μου και να δω... Υπέφεραν. Έπρεπε να επιβραδύνουμε, να αναλάβουμε την ευθύνη για ό,τι είχαμε κάνει με την έλλειψη επίγνωσής μας, ακούσια και με τις καλύτερες προθέσεις. Να αναγνωρίσουμε, να κατονομάσουμε και να δώσουμε χώρο σε αυτό που τους συνέβαινε, βοηθώντας τες με αυτόν τον τρόπο, το λίγο που μπορούσαμε αφού τους είχαμε ρίξει σε αυτή τη βασανιστική κατάσταση, δίνοντάς τες την ευκαιρία να ενεργοποιηθούν οι εσωτερικές τους δυνάμεις και να επεξεργαστούν αυτό που τους συνέβαινε.

Τελικά, "φωτίστηκα"...

Όχι μόνο για το τι τους συνέβαινε και πώς εγώ/εμείς το είχαμε δημιουργήσει αυτό, αλλά το χειρότερο απ' όλα, τι συνέβαινε τώρα, στον τρόπο που αλληλεπιδρούσα μαζί τους στα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, στην κατάσταση ασυνειδησίας μου, η οποία είχε δημιουργηθεί από το λευκό μου προνόμιο και την εμπεδωμένη λευκή ανωτερότητα, με όλες αυτές τις ρατσιστικές συμπεριφορές να έχουν βγει στην επιφάνεια...

Σοκαρίστηκα όταν είδα πώς ο δομικός ρατσισμός εκδηλωνόταν σε αυτή την αλληλεπίδραση στη σχέση, μέσω της έλλειψης επίγνωσης και των ριζωμένων ρατσιστικών πεποιθήσεων και στάσεων που παρουσιάζονται μέσα από τη σκέψη και τη συμπεριφορά μου...

Εγώ είμαι το πρόβλημα... Με όλες τις καλές μου προθέσεις, εγώ είμαι το πρόβλημα.

Όλοι/ες/α μας που έχουμε λευκά προνόμια είμαστε.

Μπορούμε να βοηθήσουμε η μια την άλλη να το δει και να δράσει με βάση αυτή την επίγνωση;

Αμέσως τα κοινοποίησα όλα αυτά μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ζητώντας βαθιά συγγνώμη από τις BIPOC συναδέλφισσές μου.

Αυτό έφερε μια αισθητή ενεργειακή απελευθέρωση στην ατμόσφαιρα. Διαλύθηκαν οι μεταβλημένες καταστάσεις συνείδησης, προέκυψε διαύγεια και σαφήνεια σχετικά με το έντονο, νεφελώδες πεδίο στο οποίο είχαμε ξαφνικά βρεθεί, καθώς και μια απόφαση σχετικά με το τι χρειαζόταν να κάνουμε.

Η συζήτηση στρογγυλής τραπέζης είχε ήδη αναδυθεί και συμβεί μεταξύ των επτά μας στη συζήτηση που είχαμε καταγράψει και μελετήσει. Οι τρείς που ήμασταν τα μέλη της επιτροπής θα γράφαμε τη μάθησή μας από τη συνεργασία μας με την BIPOC-υποομάδα, θα τη μοιραζόμασταν μαζί τους για τα σχόλια και την επεξεργασία τους και στη συνέχεια θα τη μοιραζόμασταν με όλα τα μέλη της κοινότητας. Θα κρατούσαμε την ώρα της προγραμματισμένης συζήτησης στρογγυλής τραπέζης την Παρασκευή για μια συνάντηση μεταξύ των επτά, για να συζητήσουμε τα όσα μόλις είχαν συμβεί μεταξύ μας.

Σε αυτή τη συνάντηση, η κατανόησή μας βάθυνε ακόμη περισσότερο σχετικά με τις δυναμικές των σχέσεων στις οποίες είχαμε συμμετάσχει.

Μέσω της μοιρασιάς της εμπειρίας μου, υπήρξε επίσης μια κατανόηση, μια αναγνώριση και μια εκτίμηση που ένιωσα να έρχεται από την "άλλη" πλευρά σχετικά με την πίεση που δεχόμουν και την ευθύνη που κρατούσα για όλες μας ως ομάδα, όσον αφορά την ανάγκη να αποφασίσουμε τι θα κάνουμε, γεγονός που με έσπρωξε ακόμη πιο βαθιά σε γραμμική λειτουργία.

Για πρώτη φορά, στους 18 μήνες της συνεργασίας μας προέκυψε η αίσθηση ότι είμαστε ομάδα. Αναδύθηκε μια αίσθηση βαθιάς εμπιστοσύνης. Η συναισθηματική και σωματική εξάντληση ήταν παρούσα και βιώθηκε από όλες μας. Αναδύθηκε

επίσης ενθουσιασμός για πιθανά έργα που θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε στο μέλλον, προχωρώντας αυτήν τη συνεργασία παραπέρα, έξω πλέον από την πίεση που δημιουργούσε η συνθήκη της ανάληψης έργου για τον διεθνή μας σύνδεσμο, ως σπόροι που είχαν ανθίσει σε φυτά με το νερό και τα θρεπτικά συστατικά της συλλογικής σοφίας που είχε αναδυθεί από την κοινή μας προσπάθεια να φέρουμε επίγνωση σε αυτό που συμβαίνει στη στιγμή μεταξύ μας, ανοιχτές σε αυτό που θα γεννηθεί.

Ακολουθεί η εμπειρία των BIPOC συναδελφισσών μου και της δυναμικής που αναπτύχθηκε στις σχέσεις μας, με τα δικά τους λόγια:

- Στην αλληλεπίδρασή σου μαζί μου, εγώ-BIPOC-άτομο, εσύ-άτομο-με-λευκό-προνόμιο, κάνεις κάτι χωρίς επίγνωση, το οποίο εμφανίζει ρατσισμό, λευκή υπεροχή, λευκή κεντρικότητα, καθώς και, λευκή ευθραυστότητα[29] και δομικό, συστημικό ρατσισμό.
- Αυτό ενεργοποιεί μέσα μου μια αντίδραση τραύματος (πχ., συναισθηματική υπερφόρτωση, σύγχυση, αδυναμία σκέψης, αδυναμία γραμμικότητας, απώλεια μνήμης, σωματικά συμπτώματα και ακραία εξάντληση...).
- Η αντίδραση τραύματος με καθιστά ανίκανη να παραμείνω στην αλληλεπίδραση.
- Επιμένεις να προσπαθείς να συνεχίζεις την αλληλεπίδραση εστιάζοντας στο έργο που έχουμε αναλάβει.
- Εκνευρίζεσαι με την αντίδραση τραύματος και την αδυναμία μου να επικεντρωθώ σε αυτό που πρέπει να γίνει. Επίσης, δεν καταλαβαίνεις το πολιτισμικό μου στυλ. Μπορεί να έχω διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας και συνεργασίας από αυτόν που έχεις εσύ. Επίσης, υπάρχει ποικιλομορφία σε αυτή την πλευρά και χρειάζεται χρόνος για να ξεδιαλύνουμε τις διαφορετικές πολιτισμικές μας αντιδράσεις - ιδιαίτερα γύρω από το τραύμα. Επιπλέον, ο ίδιος ο "χρόνος" είναι μια γραμμική έννοια που είναι διαφορετική σε διαφορετικές χώρες και κοινότητες, ειδικά αν το BIPOC άτομο ανήκει σε μια αυτόχθονα κοινότητα.
- Αρχίζεις να σκέφτεσαι τα χαρακτηριστικά της μεταβλημένης κατάστασης συνείδησης της τραυματικής αντίδρασης ως χαρακτηριστικά του χαρακτήρα μου (δεν μπορώ να είμαι γραμμική, δεν είμαι υπεύθυνη κ.λπ.).
- Αρχίζεις να αλληλεπιδράς με ύφος υποτιμητικό, επιτιμητικό, διδακτικό, συγκαταβατικό, ασεβές.
- Η εσωτερικευμένη καταπίεση ενεργοποιείται μέσα μου, στρεφόμενη εναντίον του εαυτού μου, θεωρώντας τα χαρακτηριστικά της μεταβλημένης κατάστασης συνείδησης ως χαρακτηριστικά του χαρακτήρα μου. Αισθάνομαι άσχημα για τον εαυτό μου, οργή, απειλή/κίνδυνο, γεγονός

[29] Η Di Angelo ορίζει την ευθραυστότητα των λευκών ως *"μια κατάσταση στην οποία ακόμη και μια ελάχιστη ποσότητα φυλετικού στρες γίνεται ανυπόφορη, πυροδοτώντας μια σειρά από αμυντικές κινήσεις."* Saad, Layla. Me and White Supremacy: How to Recognize Your Privilege, Combat Racism and Change the World (p. 40). Quercus. Kindle Edition.

που με βάζει ακόμα πιο βαθιά στη μεταβλημένη κατάσταση συνείδησης, έχοντας τώρα να αντιμετωπίσω και μια εσωτερική σύγκρουση.

Οι BIPOC συναδέλφισσές μου και εγώ σας προσφέρουμε αυτή την ιστορία με την ελπίδα και τη φιλοδοξία ότι θα σας βοηθήσει να ευαισθητοποιηθείτε σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους ο ρατσισμός εκδηλώνεται στις σκέψεις, τα συναισθήματα, τις στάσεις και τις συμπεριφορές σας, ώστε να αναλάβετε την ευθύνη και να δράσετε για να γίνετε η αλλαγή που θέλετε να δείτε στον πλανήτη μας.

Go Deep, Ένα παιχνίδι που δημιουργεί κοινότητα[30]

Λένα Ασλανίδου, M.P.W.

Όταν προσκλήθηκα να γράψω ένα άρθρο για τη μνήμη του Πέτρου Πολυχρόνη, ούτε στιγμή δεν σκέφτηκα τη δυσκολία μου και την άρνησή μου να γράφω. Δέχθηκα αμέσως και το ένιωσα ως τιμή και ελάχιστη υποχρέωση σε όσα έχει προσφέρει ο Πέτρος σε εμένα προσωπικά και στο Processwork Hub. Επέλεξα να αναφερθώ σε ένα πρόγραμμα το οποίο δεν θα μπορούσε να έχει υπάρξει χωρίς την οργανωτική και ηθική στήριξη του Α.Κ.Μ.Α. και του ίδιου του Πέτρου.

Το άρθρο αυτό είναι η δική μου σύνθεση και κατανόηση μιας συλλογικής δουλειάς. Μια δουλειά που έχει γίνει από όλη τη συντονιστική ομάδα κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας, της εφαρμογής και του κλεισίματος της δράσης[31].

Η *Δουλειά με τον Κόσμο* ασχολείται με κάτι περισσότερο από μέρη ή δυαδικότητες. Είναι κάτι παραπάνω από μια συνταγή για το πώς θα «έπρεπε» να συμπεριφέρονται οι άνθρωποι. Τέτοιου είδους συνταγές πάντοτε καταστέλλουν τις απόψεις των μειονοτήτων και των ανθρώπων που δεν διαθέτουν εξουσία. Στην επίλυση συγκρούσεων και την ανάπτυξη των οργανισμών, η νέα αυτή προσέγγιση δημιουργεί άμεση πολιτική και ψυχολογική αλλαγή, βασιζόμενη όχι στο πώς θα έπρεπε να είναι οι άνθρωποι, αλλά στο πώς σχετίζονται κατά την παρούσα στιγμή.

Η νέα προσέγγιση υποθέτει ότι οι άνθρωποι σε ομάδες δεν είναι απαραίτητα επικίνδυνοι ή κακοί. Είναι ικανοί για μεγάλη σοφία και συνειδητότητα. Αντί να προσπαθεί να ελέγξει τις ομάδες, η *Δουλειά με τον Κόσμο* βοηθά τους ανθρώπους να ανοίξουν ο ένας προς τον άλλον και προς το περιβάλλον τους.

Arnold Mindell – *Μέσα στη Φωτιά*.

Μεγάλωσα με το σύνθημα «*το προσωπικό είναι πολιτικό*». Τα πολιτικά και προσωπικά ζητήματα αλληλεπιδρούν. Τα προσωπικά προβλήματα είναι και κοινωνικά ζητήματα. Στην εποχή που ζούμε, με τη συνεχή αστάθεια και τις συγκρούσεις, οι παραπάνω έννοιες είναι ακόμα πιο επίκαιρες. Οι θεσμικές αλλαγές

[30] Θα ήθελα να σημειώσω σε αυτό το σημείο, ότι δυσκολεύομαι πολύ να βρω την κατάλληλη γλώσσα σε ό,τι αφορά τη χρήση του γένους στον γραπτό λόγο. Προσπαθώντας να αποφύγω τον σεξιστικό λόγο, επέλεξα να χρησιμοποιήσω ταυτόχρονα και τα δύο γένη, θηλυκό και αρσενικό, αναγνωρίζοντας την ίδια στιγμή ότι με αυτόν τον τρόπο περιθωριοποιώ άτομα που δεν ταυτίζονται με κανένα από τα δύο. Ζητώ συγγνώμη γι' αυτό και εύχομαι στο μέλλον να βρούμε μια κοινή συμπεριληπτική γλώσσα.

[31] Η ομάδα υλοποίησης των δράσεων του Go Deep στην Ελλάδα είναι: Λένα Ασλανίδου, Αλεξάνδρα Βασιλείου, Άννη Βασιλείου, Λίλη Βασιλείου, Ιωάννα Βελαλή, Γρηγόρης Βέλλιος, Βασιλική Κατριβάνου, Νόπη Κεχάογλου, Μαρία-Σελήνη Μαυροϊδόγκονα, Βενετία Μπουρονίκου, Βέρα Λάρδη και Φωτεινή Σαββοπούλου. Στη συγκεκριμένη δράση συμμετείχε και ο συνάδελφος από την Ισπανία Sergi Barientos.

είναι απολύτως απαραίτητες και δικαιώνουν τους μακροχρόνιους αγώνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως οι θεσμικές αλλαγές εφαρμόζονται μέσα από τις ανθρώπινες σχέσεις. Ο κόσμος αντανακλάται μέσα μας και εμείς αντανακλούμε τον κόσμο.

Η επίγνωση αυτής της αμφίδρομης σχέσης μπορεί να κάνει τις θεσμικές αλλαγές βιώσιμες και να φέρει πραγματική αλλαγή. Η επίγνωση του τρόπου με τον οποίο τα κοινωνικά προβλήματα, η περιθωριοποίηση, η καταπίεση, η εσωτερικευμένη καταπίεση, εκφράζονται στη σχέση με τον εαυτό μας, στις διαπροσωπικές μας σχέσεις, στις ομάδες και στους οργανισμούς μας. Χρειαζόμαστε το κουράγιο να μπούμε μέσα στις συγκρούσεις και να εργαστούμε πάνω σε θέματα που αφορούν την ισχύ, την περιθωριοποίηση, τα στερεότυπα. Να συνειδητοποιήσουμε πως όλα αυτά είναι παρόντα και ορίζουν τον τρόπο που σχετιζόμαστε καθώς και τη στάση που έχουμε απέναντι στα ζητήματα που απασχολούν τον κόσμο μας. Χρειάζεται να αναγνωρίσουμε πως μπορεί να γινόμαστε μέρος των συγκρούσεων τις οποίες επιθυμούμε να καταλύσουμε και να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη νέα γνώση για την αλλαγή που προσπαθούμε να φέρουμε.

Κανένας και καμιά δεν είναι ελεύθερη/ος από στερεότυπα και προκαταλήψεις. Έχουμε εμποτιστεί σε τέτοιο βαθμό με τις αντιλήψεις και τα πιστεύω του κυρίαρχου ρεύματος, σε θέματα που αφορούν τον ρατσισμό, τον σεξισμό, την ξενοφοβία, την ομοφοβία/τρανσφοβία, τον ηλικισμό, τη νευροδιαφορετικότητα, τις διαφορές στις σωματικές και νοητικές ικανότητες, που πολλές φορές είναι δύσκολο να αναγνωρίσουμε ότι οι αντιδράσεις μας πληροφορούνται από αυτές τις αντιλήψεις και ορίζουν τον τρόπο που σχετιζόμαστε, ακόμα και αν η συνειδητή μας στάση πρεσβεύει ακριβώς το αντίθετο.

Είναι ευθύνη όσων δουλεύουμε στο πεδίο της θεραπείας και του συντονισμού ομάδων να δουλέψουμε πάνω σε αυτά τα θέματα και να συνεισφέρουμε στην αύξηση της επίγνωσης γύρω από αυτά.

Οι συντονίστριες/τές ομάδων έχουμε πολλά εργαλεία που προέρχονται από πολλές και διαφορετικές προσεγγίσεις και παραδόσεις. Ένα από τα σημαντικότερα ωστόσο εργαλεία μας, που διατρέχει όλες τις διαφορετικές προσεγγίσεις, είναι η δουλειά με τον εαυτό μας και η αναγνώριση των τυφλών μας σημείων.

Η δουλειά με τον εαυτό μας μας δίνει τη δυνατότητα να αναγνωρίζουμε, να εστιάζουμε και να εμβαθύνουμε στις εμπειρίες μας και να τις συσχετίζουμε με τη διεργασία της ομάδας. Είναι απαραίτητη, τις φορές που συμβαίνει κάτι προκλητικό ή δύσκολο σε μια ομάδα και μας κάνει να χάνουμε την επίγνωση και την ισορροπία μας, τις φορές που γινόμαστε μονόπλευρες/οι ή τις φορές που μεταβάλλεται η κατάσταση συνείδησής μας και δεν μπορούμε να είμαστε παρούσες/όντες. Είναι απαραίτητη, για να αναγνωρίσουμε τις συνειδητές και ασυνείδητες προκαταλήψεις μας και για να δουλέψουμε τις διαφορές ισχύος και τα προνόμια που τις συνοδεύουν.

Χρειαζόμαστε την ατομική δουλειά για το «*κάψιμο των ξύλων μας*»[32], δηλαδή για να δουλέψουμε πάνω στα θέματα που μας πυροδοτούν συγκινησιακά – θέματα που μας προκαλούν, μας πληγώνουν και στα οποία αντιδρούμε. Συχνά, κάτι που συμβαίνει στη διεργασία ομάδας, αγγίζει μια παλιά πληγή και πυροδοτείται μια αντίδραση μέσα μας. Χρειάζεται να αποκτήσουμε επίγνωση των θεμάτων που μας αγγίζουν προσωπικά και να επεξεργαστούμε τις συναισθηματικές αντιδράσεις που μας προκαλούν.

Όταν συντονίζουμε ομάδες, χρειάζεται να διατηρούμε την ουδετερότητά μας, όχι με την έννοια της απόστασης ή της μη συναισθηματικής εμπλοκής, αλλά με τη δυνατότητά μας να μπορέσουμε να υποστηρίξουμε όλες τις πλευρές του πεδίου, ακόμα και αυτές με τις οποίες έχουμε δυσκολία ή αισθανόμαστε ότι μας αντιτίθενται. Να κρατάμε δηλαδή μια στάση "πρεσβύτερου" που καλωσορίζει και είναι ανοιχτή σε όλες τις εκφράσεις του πεδίου.

Η δουλειά με τις ομάδες, η *Δουλειά με τον Κόσμο* και η προσπάθεια ανάπτυξης επίγνωσης γύρω από κοινωνικά θέματα, ήταν πάντα ένα σημαντικό μέρος των δράσεων του Processwork Hub[33]. Μέσα στα χρόνια έχουμε κάνει ανοιχτά φόρουμ, Ανοιχτές Διεργασίες Ομάδας, Κοινωνικό Θέατρο, δουλειά σε σχολεία και οργανισμούς.[34]

Μια από αυτές τις δουλειές ήταν η συνεργασία μας στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Erasmus+[35] με το παιχνίδι Go Deep[36]. Παρακάτω θα περιγράψω μια από τις δράσεις που πραγματοποιήσαμε κατά τη διάρκεια του συγκεκριμένου προγράμματος στο Διαπολιτισμικό Σχολείο Ελληνικού.

[32] Το κάψιμο των ξύλων μας είναι μια έννοια που έχει αναπτύξει ο Arnold Mindell. Αναφέρεται στις αντιδράσεις που έχουμε σε "καυτά" θέματα που μας αγγίζουν προσωπικά. Σημαίνει να επιτρέψουμε στον εαυτό να αναγνωρίσει την επίδραση που έχουν επάνω μας και να μπούμε συνειδητά στα συναισθήματα και τις αντιδράσεις μας. Μια κεντρική ιδέα πίσω από αυτή τη διαδικασία είναι ότι, αν μας επιτραπεί να είμαστε πραγματικά ελεύθεροι και να εκφράσουμε την αντίδρασή μας με όλη την ένταση που την αισθανόμαστε, τότε μπορεί να αποδεσμευθούμε από αυτές τις συναισθηματικές αντιδράσεις. Αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι θα αλλάξουμε τις πεποιθήσεις μας, αλλά δεν θα είμαστε απόλυτα δέσμιοι αυτών, σε σημείο που θα χάσουμε την συνολική εικόνα και την επίγνωσή μας για το άλλο άτομο και για οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την προσέγγισή μας. Η ιδέα είναι ότι μόνο όταν έχουμε τις αντιδράσεις μας και επιτρέπουμε στον εαυτό μας να τις εκφράσει όσο το δυνατόν περισσότερο, μπορούμε να αποκτήσουμε κάποια απόσταση από αυτές. Amy Mindell Alternative to therapy 297-298.

[33] Το Processwork Hub είναι ένα δίκτυο επαγγελματιών που χρησιμοποιούν την προσέγγιση του *Processwork* και τις εφαρμογές της στη δουλειά με άτομα, σχέσεις, ομάδες και κοινότητες. https://processworkhub.gr/ti-kanoume.htm

[34] https://processworkhub.gr/anoixta-forum.htm

[35] https://godeepproject.org/development/erasmus

[36] https://godeepproject.org
Η ιστοσελίδα του παιχνιδιού Go Deep με αναλυτικές πληροφορίες για το παιχνίδι.

Διαπολιτισμικό Σχολείο Ελληνικού[37]

Το Διαπολιτισμικό Σχολείο Ελληνικού είναι ένα πολυπολιτισμικό σχολείο. Εκεί φοιτούν μαθήτριες/τες που είναι προσφύγισσες/ες και μετανάστριες/τες (ή μαθήτριες/τες που έχουν μεταναστευτικό υπόβαθρο) και διδάσκουν Ελληνίδες/ες εκπαιδευτικοί. Οι μαθήτριες/τες είναι ανήλικες/οι και νεαρές/οι ενήλικες. Πολλές/οι από αυτές/ους έχουν χαμηλές ακαδημαϊκές δεξιότητες και για ορισμένες/ους από αυτές/ους, είναι η πρώτη φορά που φοιτούν στο σχολείο.

Το σχολείο αυτό αποτελεί ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μιλούν πολλές διαφορετικές γλώσσες και υπάρχουν πολλές/οι που δεν μιλούν ελληνικά.

Το περιβάλλον του σχολείου έχει ιδιαίτερες προκλήσεις για τις/τους εκπαιδευτικούς, τόσο για τη μετάδοση των γνωστικών αντικειμένων, όσο και για τη δημιουργία σχέσεων αλλά και για τη δημιουργία ενός ομαλού σχολικού πλαισίου.

Στο σχολείο αντιμετώπιζαν φαινόμενα βίας, τα οποία γίνονταν ακραία και οι εκπαιδευτικοί χρειάζονταν στήριξη και ένα χώρο ασφαλούς συνδιαλλαγής γύρω από τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στη σχέση με τις μαθήτριες και τους μαθητές τους.

Έτσι, το 2017 προσκληθήκαμε με τη Βασιλική Κατριβάνου να στηρίξουμε την ομάδα καθηγητών του Διαπολιτισμικού Σχολείου του Ελληνικού. Από τον Δεκέμβριο του 2017 έως τον Νοέμβριο του 2018 κάναμε οκτώ συναντήσεις με τις/τους εκπαιδευτικούς στις οποίες δουλέψαμε τις μεταξύ τους σχέσεις, τις σχέσεις με τις μαθήτριες και τους μαθητές, τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις που είχαν γύρω από τα φαινόμενα βίας, την πίεση και τα αδιέξοδα που αισθάνονται στη δουλειά τους. Μέσα από τις συναντήσεις προσπαθήσαμε να φέρουμε μεγαλύτερη επίγνωση γύρω από τις δυναμικές του πεδίου του σχολείου αλλά και να εξετάσουμε πιθανές παρεμβάσεις κατάλυσης των πολώσεων.

Στο πλαίσιο αυτής της δουλειάς προτείναμε να παίξουμε το παιχνίδι Go Deep στο σχολείο.

Το Go Deep πιστεύαμε ότι θα βοηθούσε τις/τους μαθήτριες/τες να αποκτήσουν κοντινότερες σχέσεις και καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να αρχίσουν να καταλύονται οι συγκρούσεις που δημιουργούνταν στο σχολείο μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών και φυλετικών ομάδων και να μειωθεί η ένταση. Μια τέτοια αλλαγή θα ήταν υποστηρικτική και για την καθημερινότητα των εκπαιδευτικών στο σχολείο.

[37] http://2lyk-diap-ellin.att.sch.gr/index.php
Ιστοσελίδα του Διαπολιτισμικού Σχολείου Ελληνικού.

Το Παιχνίδι Go Deep

Το Go Deep είναι παιχνίδι που ενώνει την εμπειρία της φιλοσοφίας του Elos[38] και του Processwork[39]. Είναι ένα μίγμα δυνατών εργαλείων των δύο προσεγγίσεων που προωθεί την αλλαγή που έρχεται μέσα από το ονείρεμα και τη διεργασία της κοινότητας. Καλεί τις κοινότητες να δουλέψουν σε ένα κοινοτικό πλαίσιο τις ποικίλες δυναμικές που είναι παρούσες χωρίς να είναι πάντα ορατές, όμως εκφράζονται και επηρεάζουν τις καθημερινές συνδιαλλαγές. Είναι σαν ένα ταξίδι όπου ομάδες ανθρώπων ταξιδεύουν μέσα από τις κάρτες του, κατά μήκος φανταστικών γραμμών του μετρό. Στη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, οι συμμετέχουσες/οντες μαθαίνουν τον εαυτό τους και τις κοινότητές τους, αποκτούν δεξιότητες που βοηθούν την επικοινωνία, τις σχέσεις και τις ίδιες τις κοινότητες.

Είναι μια βαθιά και συγχρόνως διασκεδαστική εμπειρία, που συνδέει μια κοινότητα με τις πηγές της, τη δημιουργικότητα, τη δυνατότητα αλλαγής και ενδυνάμωσης.

Είναι ένα παιχνίδι που εστιάζει σε όψεις της ατομικής, ομαδικής και κοινοτικής δουλειάς. Δουλεύοντας σε αυτά τα διαφορετικά επίπεδα, ενισχύεται η επικοινωνία, χτίζονται οι σχέσεις και ενδυναμώνεται η αίσθηση της κοινότητας με αποτέλεσμα να μειώνεται το επίπεδο των εντάσεων και των συγκρούσεων.

Ο στόχος του παιχνιδιού είναι να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις συνύπαρξης που συναντάμε σήμερα στις κοινότητές μας, με έναν ευέλικτο, διασκεδαστικό και, την ίδια στιγμή, ουσιαστικό τρόπο. Αφορά δράσεις στην κοινότητα οι οποίες μέσα απ' το παιχνίδι ενδυναμώνουν και προάγουν την αλλαγή.

Το *Go Deep* έχει τρία μέρη.

- Την προετοιμασία: η ομάδα που παίζει το παιχνίδι, γνωρίζει και μοιράζεται τα ταλέντα και τις δυνάμεις που υπάρχουν σε αυτήν και ξεκινά να συνδέεται με την κοινότητα.
- Τις γραμμές: Σε αυτό το μέρος η ομάδα δουλεύει πάνω στο θέμα της γραμμής που επιλέχθηκε και καταλήγει με μια κοινοτική δράση που σχεδιάζει και συνδιοργανώνεται από όλα τα μέλη της.
- Την Άφιξη: Είναι η τελευταία φάση κλεισίματος και αναστοχασμού γύρω από την εμπειρία του παιχνιδιού.

[38] https://godeepproject.org/game/philosophy/ - Η φιλοσοφία του Elos και Processwork.

[39] http://www.aamindell.net/process-work – Τι είναι το Processwork, από την επίσημη ιστοσελίδα του θεμελιωτή της προσέγγισης Arnold Mindell.

Αρχές πάνω στις οποίες βασιστήκαμε

Οι άνθρωποι μαθαίνουμε από το βίωμα. Μόνες/οι μας δεν μπορούμε να προχωρήσουμε. Οι καλύτερες λύσεις έρχονται, όταν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε όλα τα ταλέντα και τις απόψεις που υπάρχουν στις κοινότητές μας.

Είμαστε όλες/οι διαφορετικές/οι! Χρειάζεται να δείχνουμε ενδιαφέρον και περιέργεια για τη διαφορετικότητά μας και να τη γιορτάζουμε, αλλά και να κατανοήσουμε ότι η διαφορετικότητα ενέχει συγκρούσεις.

Το σχολείο σήμερα χρειάζεται να εστιάσει όχι μόνο στους μαθησιακούς στόχους αλλά και στο πώς θα δημιουργήσει κοινότητες. Πώς θα ενδυναμώσει τις/τους μαθήτριες/τες και θα δημιουργήσει ενεργούς πολίτες; Πώς θα τις/τους διδάξει ότι εμείς είμαστε η κοινωνία αλλά και όλες/οι μαζί, ανήκουμε σε αυτήν. Όλες/οι έχουμε ευθύνη για τις ομάδες και τις κοινότητές μας. Μέρος της εκπαίδευσης πρέπει να είναι το πώς ακούμε τον εαυτό μας και ο ένας τον άλλον. Πώς εκφράζουμε τα συναισθήματά μας. Πώς ακούμε και διαχειριζόμαστε τα συναισθήματα των άλλων. Χρειάζονται δεξιότητες επικοινωνίας και επίλυσης συγκρούσεων.

Πιστεύουμε ότι τα σχολεία θα έπρεπε να είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν εργαλεία με τα οποία θα δημιουργήσουν τον χώρο για συνδιαλλαγή έτσι ώστε μέσα από αυτή η σχολική κοινότητα να μπορεί να διαπραγματευτεί θέματα που την απασχολούν και να συν-δημιουργήσει ένα αρχικό συμβόλαιο για τους στόχους της χρονιάς.

Προετοιμασία του παιχνιδιού

Η ομάδα συντονισμού προετοίμασε τη δράση για 5 μήνες. Σε αυτόν τον χρόνο, συναντηθήκαμε και συζητήσαμε με τη διευθύντρια και το εκπαιδευτικό προσωπικό. Ήταν σημαντικό για εμάς να σεβαστούμε τη δομή και τη λειτουργία του σχολείου, να δημιουργήσουμε σχέση με τις/τους εκπαιδευτικούς και να συν-διαμορφώσουμε μαζί τους τον τρόπο που θα παίζαμε το Go Deep, με βάση τις ανάγκες αλλά και τη δυνατότητά του. Μέσα από αυτές τις συναντήσεις, δημιουργήσαμε μια αρχική σχέση σεβασμού και εμπιστοσύνης με το εκπαιδευτικό προσωπικό, η οποία τους επέτρεψε να ανοίξουν και να είναι υποστηρικτικές/οι απέναντί μας καθ' όλη τη διάρκεια του παιχνιδιού.

Επίσης συναντηθήκαμε με την ομάδα των μαθητριών/των, για να γνωριστούμε μαζί τους, να τους εξηγήσουμε το παιχνίδι και να τους προσκαλέσουμε να παίξουν.

Στη διάρκεια των συναντήσεων προετοιμασίας της ομάδας, συζητήσαμε τους προβληματισμούς μας για την εκπαίδευση, για τους στόχους, τις προσδοκίες και

τους φόβους μας. Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της Διεργασίας Ομάδας[40], δουλέψαμε μεταξύ μας και εμβαθύναμε την κατανόησή μας για τις δυναμικές των σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών, εκπαιδευτικών και μαθητριών/των, μεταξύ των μαθητριών/των και την επίδραση του εκπαιδευτικού συστήματος και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος στις δυναμικές σχέσεων μέσα στο σχολείο.

Καθώς δουλεύαμε το πεδίο του σχολείου, οι δυναμικές ισχύος και περιθωριοποίησης, οι εντάσεις και οι συγκρούσεις που δημιουργούνται από αυτές εμφανίστηκαν και στις μεταξύ μας σχέσεις. Δουλεύοντας τα θέματα που ανέκυπταν μεταξύ μας, τα οποία δεν ήταν μόνο προσωπικά, αλλά προέκυπταν και από τις δυναμικές του πεδίου το οποίο επιδρούσε επάνω μας και μπορούσαμε να το αισθανθούμε ήδη από τις συναντήσεις προετοιμασίας, αποκτήσαμε μια βαθύτερη κατανόηση του πεδίου του σχολείου, αλλά και συνδεθήκαμε περισσότερο ως συνεργατική ομάδα.

Οι ομάδες μάς βοηθάνε να δουλέψουμε με τον εαυτό μας και να μεγαλώσουμε

Μια μέρα πριν ξεκινήσει το παιχνίδι, στη συνάντηση των συντονιστών στο σχολείο και χωρίς προφανή λόγο, μπήκα σε μια μεταβλημένη κατάσταση συνείδησης. Ένιωσα να αποσύρομαι, να χάνω τη σύνδεσή μου με την ομάδα, να μπαίνω σε μια βαθιά θλίψη και να χάνω τη φωνή μου. Όσο και αν προσπάθησα, δεν μπόρεσα να δουλέψω τον εαυτό μου και να βγω από τη μεταβλημένη κατάσταση συνείδησης, η οποία κάποια στιγμή με οδήγησε να εναντιωθώ και να θυμώσω σε όλη την ομάδα. Η συναισθηματική αυτή κατάσταση ήταν παρούσα καθ' όλη τη διάρκεια της συνάντησης. Αργότερα, στην ησυχία του σπιτιού μου, δουλεύοντας περισσότερο αυτή την κατάσταση συνείδησης και μπαίνοντας περισσότερο στη θλίψη, το μούδιασμα και τη δυσκολία να συνδεθώ με το εξωτερικό περιβάλλον, μου ήρθαν οι μνήμες της δικής μου προσφυγικής ταυτότητας. Είμαι παιδί προσφύγων της Μικράς Ασίας. Πρώτη γενιά γεννημένη στην Ελλάδα. Παρ' όλο που μεγάλωσα με τη λέξη *η πατρίδα* (για τον τόπο γέννησης των προγόνων μου), εγώ ως μόνη πατρίδα ένιωθα την Ελλάδα. Η ελληνική πραγματικότητα ήταν η μόνη που είχα γνωρίσει και στην οποία ήμουν απολύτως ενταγμένη. Παρ' όλο που στις πρώτες τάξεις του δημοτικού στεναχωριόμουν, κάθε καλοκαίρι όταν ρωτούσα «*εμείς δεν θα πάμε στο χωριό μας;*» και η απάντηση ήταν «*εμείς δεν έχουμε χωριό*». Και παρ΄ όλο που οι άνθρωποι μέχρι τουλάχιστον τα 20 πρώτα χρόνια της ζωής μου, με ρωτούσαν αν

[40] Η Διεργασία Ομάδας στηρίζεται στην έννοια της "Βαθιάς Δημοκρατίας," μιας συναισθηματικής στάσης σύμφωνα με την οποία όλοι οι άνθρωποι, τα συναισθήματα, οι σωματικές εμπειρίες, τα όνειρα και οι καταστάσεις συνείδησης θεωρούνται αναπόσπαστες πτυχές του όλου. Στοχεύει στην υποστήριξη των διαφορετικών πλευρών ενός θέματος, μιας ομάδας ή μιας κοινότητας μέσα από τη διευκόλυνση της έκφρασης των διαφορετικών πλευρών και της ουσιαστικής συνδιαλλαγής μεταξύ τους. Αποσκοπεί στην κατανόηση του πεδίου, τη δημιουργία στιγμιαίας αίσθησης κοινότητας, η οποία βοηθά στην ανεύρεση δημιουργικών λύσεων στα προβλήματα που απασχολούν την ομάδα.

είμαι από τη Μικρά Ασία και όταν τους ρωτούσα πώς το καταλάβατε, μου απαντούσαν από την προφορά μου. Παρ' όλα αυτά λοιπόν, δεν συνδέθηκα ποτέ με τα συναισθήματα που έφερα από την προσφυγική μου καταγωγή.

Μόνο αργότερα στη ζωή και όταν άρχισα να δουλεύω με τον εαυτό μου και μέσα από αυτή και αντίστοιχες εμπειρίες, άρχισα να συνδέομαι με τις λεπτεπίλεπτες αποχρώσεις του "άλλου" και των συναισθημάτων του ιστορικού τραύματος που καλούμαι να θεραπεύσω μέσα από εμένα.

Την επόμενη ημέρα, στη συνάντησή μας είχα την ευκαιρία να ζητήσω συγγνώμη για την ένταση που είχα την προηγούμενη μέρα, να μοιραστώ τη δουλειά που έκανα με τον εαυτό μου και να είμαι περισσότερο παρούσα. Η προσωπική μου δουλειά ήταν και μια ένδειξη για τα συναισθήματα που υπήρχαν στο πεδίο του σχολείου και πιθανόν θα τα συναντούσαμε καθώς παίζαμε το παιχνίδι.

Η ομάδα των παικτών

Η ομάδα των μαθητριών/των του Λυκείου που έπαιξε το παιχνίδι Go Deep ήταν μαθήτριες και μαθητές που, υπό την καθοδήγηση ενός εκπαιδευτικού, εξέδιδαν το σχολικό περιοδικό "Χωρίς Σύνορα"[41] και είχαν αναλάβει τον ρόλο της/του διαμεσολαβήτριας/τη συγκρούσεων σε ομάδες των 2-3 ατόμων μέσα στις τάξεις τους, χωρίς να βρίσκονται όλοι μαζί. Το γεγονός ότι οι μαθήτριες/τες αυτές/οι είχαν την ευκαιρία να συνεργαστούν ως μια ομάδα, να γνωριστούν μεταξύ τους, να επεξεργαστούν δύσκολα θέματα και εμπειρίες, να σχετιστούν μέσα από τις γραμμές του παιχνιδιού, τις/τους έκανε να νιώσουν ως ομάδα.

1η φάση – Προετοιμασία και επιλογή των γραμμών

Στην αρχική φάση της προετοιμασίας, η ομάδα των παιχτών γνωρίζεται, μοιράζεται τα ταλέντα της και τις δυνάμεις της, ατομικά και ως ομάδα. Στη συνέχεια συνδέεται με τις/τους υπόλοιπες/ους μαθήτριες/ες του σχολείου. Σε μικρές ομάδες επισκέφθηκαν τις τάξεις συλλέγοντας πληροφορίες για τις ομορφιές του σχολείου, τα πράγματα που τους αρέσουν, τι είναι δύσκολο και θα ήθελαν να είναι διαφορετικό. Η ομαδοποίηση των θεμάτων που αναδύθηκαν, οδήγησαν στην επιλογή των γραμμών που συνδέονταν με τις ανάγκες της σχολικής κοινότητας τη δεδομένη στιγμή.

Με βάση τον αριθμό των παικτών θα μπορούσαμε να παίξουμε τρεις από τις έξι συνολικά γραμμές. Η γραμμή του οράματος και της διαφορετικότητας αρχικά είχαν συγκεντρώσει τον μεγαλύτερο αριθμό παιδιών. Υπήρχαν επίσης αρκετά άτομα που επέλεξαν τη γραμμή της ομαδικότητας και μόνο δύο άτομα που επέλεξαν τη γραμμή της δύναμης. Οι δύο αυτές γραμμές ωστόσο δεν είχαν ικανό

[41] http://2lyk-diap-ellin.att.sch.gr/index.php/2021-08-04-09-14-33

αριθμό ατόμων για να δημιουργηθούν δύο ομάδες. Έπρεπε λοιπόν να βρούμε ένα τρόπο επιλογής μεταξύ της ομαδικότητας και της δύναμης;

Βρεθήκαμε σε ένα δίλημμα, αν θα πρέπει να επιλέξουμε εμείς με βάση τον μεγαλύτερο αριθμό ενδιαφέροντος ή να αποφασίσει η ομάδα των μαθητριών/των. Το να αποφασίζαμε εμείς ήταν ενάντια στο πνεύμα και τις αρχές του παιχνιδιού. Εμείς ως συντονιστές θα χρησιμοποιούσαμε την ισχύ μας παρακάμπτοντας την ομάδα. Για να βοηθήσουμε την ομάδα των μαθητριών/των να επιλέξουν, ένας από τους συντονιστές ρώτησε: *Με ποιο τρόπο η δύναμη συνδέει την ομάδα και την κοινότητα και πώς η ομαδικότητα μας δίνει δύναμη*;

Κάποιες/οι από τις ομάδες μοιράστηκαν τις απαντήσεις τους και οι μαθήτριες/τες που είχαν επιλέξει την ομαδικότητα αποφάσισαν και μετακινήθηκαν στη γραμμή της δύναμης. Ο τρόπος που τα σώματά τους κινήθηκαν από τη μία γραμμή στην άλλη είχε τόση ενέργεια και σιγουριά που δεν υπήρχε αμφιβολία για το σωστό της επιλογής. Οι γραμμές που επέλεξαν να παίξουν ήταν το Όραμα, η Διαφορετικότητα και η Δύναμη.

Η επιλογή των γραμμών γίνεται βάση μιας διαδικασίας, όμως ταυτόχρονα είναι και μια διεργασία.

Στο Processwork μιλάμε για την Πρωτογενή και Δευτερογενή Διεργασία και τον φραγμό.

Η πρωτογενής διεργασία αφορά τη διεργασία με την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα έχει επίγνωση και ταυτίζεται μαζί της. Συμπεριλαμβάνει συμπεριφορές για τις οποίες έχουμε πρόθεση και με τις οποίες ταυτιζόμαστε. Οτιδήποτε αντιπροσωπεύει το “εγώ είμαι...” των ατόμων και των ομάδων.

Δευτερογενής διεργασία: Είναι αυτό που είναι το πιο μακριά από την επίγνωσή μας. Όλες οι διεργασίες ή εμπειρίες με τις οποίες δεν ταυτιζόμαστε και οι οποίες μοιάζουν μακριά από την ταυτότητά μας, συμβαίνουν ακούσια, χωρίς την πρόθεσή μας, και πολλές φορές τις αντιλαμβανόμαστε ως ενόχληση. Είναι τα κομμάτια που τα θεωρούμε ξένα. Τι *δεν είμαι*, τι *δεν κάνω*;

Φραγμός: Ο φραγμός είναι το όριο του τι μπορούμε να κάνουμε ή επιτρέπεται να εκφράσουμε. Όταν φτάσουμε σε ένα φραγμό, φτάνουμε στα όρια του γνωστού και επιτρεπτού μας κόσμου.

Στη διαδικασία της επιλογής των γραμμών λοιπόν, η Ομάδα των μαθητριών/των του σχολείου αρχικά ταυτίστηκε με το όραμα, τη διαφορετικότητα και την ομαδικότητα. Η γραμμή της δύναμης ήταν αυτή που αρχικά επιλέχθηκε μόνο από δύο άτομα. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η δύναμη ήταν μια δευτερογενής διεργασία για την ομάδα.

Τα δυο μέλη της ομάδας των μαθητριών/των που πέρασαν τον φραγμό της ομάδας και επέλεξαν τη γραμμή της δύναμης, έκαναν ορατή τη διεργασία της για όλη την ομάδα.

Ως ομάδα συντονιστριών θα μπορούσαμε να στηρίξουμε τον φραγμό της ομάδας, να πάρουμε μια απόφαση βάσει της πλειοψηφίας και να παίξουμε τη γραμμή της ομαδικότητας, που ήταν πιο κοντά στη συνειδητή τους πρόθεση. Επίσης, προσωπικά, είχα μια εσωτερική αίσθηση ανακούφισης στην προοπτική να παίξουν τη γραμμή της ομαδικότητας αλλά και φόβου στην πιθανότητα να επιλεγεί η γραμμή της δύναμης. Ο συντονισμός μιας ομάδας εφήβων, κυρίως αγοριών, που δουλεύουν πάνω σε θέματα δύναμης μου δημιουργούσε μια αγωνία. Τα εσωτερικά μου συναισθήματα είναι επίσης ενδείξεις ότι ήταν σωστό για την ομάδα να δουλέψει τη γραμμή της δύναμης, κάτι που είναι πέρα από τον φραγμό της και δευτερογενές στην ταυτότητά της. Αυτό που μας τρομάζει, μας θυμώνει και μας βγάζει από την περιοχή άνεσης είναι αυτό που χρειάζεται συνειδητά να ενσωματώσουμε και να κάνουμε μέρος της ταυτότητάς μας. Είναι η κατεύθυνση του μεγαλώματός μας.

Όπως στην ομάδα των μαθητών κάποιες/οι μπορούν να περάσουν τον φραγμό για ολόκληρη την ομάδα, έτσι και στην ομάδα των συντονιστών ο συνάδελφός μας είχε την καθαρότητα να ρωτήσει τις/τους μαθήτριες/τες, ώστε να τους βοηθήσει να περάσουν τον φραγμό τους και να δουλέψουν αυτό που ήταν σωστό και χρήσιμο για την κοινότητά τους.

2η φάση - Οι γραμμές του παιχνιδιού

Με σκοπό να εμβαθύνω στη διεργασία του παιχνιδιού, θα μιλήσω με μεγαλύτερη λεπτομέρεια για τη διεργασία της γραμμής της δύναμης.

Στη δουλειά με ομάδες το Processwork αντιλαμβάνεται τα κοινωνικά πεδία ως δυνάμεις που δημιουργούν ένα συγκεκριμένο μοτίβο. Οι δυνάμεις των πεδίων επηρεάζουν τον τρόπο που καταλαβαίνουμε τον εαυτό μας, διαμορφώνουν τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές μας και δημιουργούν πολικότητες και αντιθέσεις μέσα σε μια ομάδα. Μας οργανώνουν σε ομάδες, εκφράζονται μέσα από τα πιστεύω μας, τις αξίες μας, τα όνειρά μας και δημιουργούν ταυτότητες που εμφανίζονται μέσα από τους ρόλους που είναι παρόντες. Μέσα από τα συναισθήματά μας και τις εμπειρίες μας, γινόμαστε κανάλια για την έκφραση του πεδίου. Το πεδίο εκφράζει τη σοφία του, όταν γίνει συνειδητό σε όλους/ες μας και όταν όλες οι πλευρές του έχουν εκπροσωπηθεί και αναγνωρισθεί και όταν οι φραγμοί της ομάδας αναγνωριστούν και ερευνηθούν.

Στην ομάδα της γραμμής της δύναμης, που συντονίσαμε μαζί με τη Βασιλική Κατριβάνου και τον Γρηγόρη Βέλλιο, παρά την πολιτική μας θέση και τις αξίες για τις οποίες είχαμε τόσο πολύ μιλήσει στην προετοιμασία του παιχνιδιού και πάρα τη γνώση μας για τα πεδία και την εμπειρία μας με ομάδες, μπήκαμε στους ρόλους του συντονιστή/καθηγητή παιδιού/μαθητή.

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι απαραίτητο να εκπροσωπήσει τους ρόλους που είναι παρόντες στο πεδίο για να συνδιαλλαγεί μαζί τους και να αποκτήσει

επίγνωση των δυναμικών που δημιουργούν, προκειμένου να τους διαφοροποιήσει και να φέρει μια αλλαγή.

Κάθε μέρα, όταν μπαίναμε στην τάξη που συναντιόμασταν με την ομάδα της δύναμης, οι μαθητές και οι μαθήτριες τραγούδαγαν και χόρευαν χορούς από τις πατρίδες τους. Αντί λοιπόν να ακολουθήσουμε τη διεργασία της στιγμής, να την ξεδιπλώσουμε, για να δούμε πού θα οδηγήσει, ταυτιζόμενες με τον ρόλο της συντονίστριας, αγνοούσαμε τα σινιάλα και προσπαθούσαμε να ακολουθήσουμε το πρόγραμμά μας.

Η ενσωμάτωση της διεργασίας της δύναμης ενέχει την ακύρωση της εξουσίας και των προσώπων που την ασκούν. Τα μέλη της ομάδας αρχικά βίωσαν την αίσθηση της δύναμής τους αντιστεκόμενα στην κατεύθυνση που προσπαθούσαμε να δώσουμε ως συντονίστριες του παιχνιδιού. Ωστόσο, πολλές φορές, επειδή η δύναμη δεν ήταν κάτι με το οποίο ταυτίζονταν, έφταναν στον φραγμό τους και ζητούσαν από εμάς να τους καθοδηγήσουμε, όταν κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού έπρεπε τα ίδια να αναλάβουν τον συντονισμό και να επιλέξουν δραστηριότητες. Από την άλλη μεριά, και εμείς αντίστοιχα είχαμε ένα φραγμό να αφήσουμε εντελώς την κατάσταση στα χέρια τους πιστεύοντας ότι, αν δεν ακολουθήσουμε το πρόγραμμά μας και δεν κρατήσουμε τον έλεγχο, δεν θα *μάθουν* και τα πράγματα μπορεί να γίνουν ανεξέλεγκτα και επικίνδυνα.

Μέσα από την αλληλεπίδρασή μας στην ομάδα συνειδητοποίησαν την επίδραση που είχε ο τρόπος που χρησιμοποιούσαν τη δύναμή τους στους άλλους. Εξερεύνησαν και μοιράστηκαν τα διαφορετικά είδη δυνάμεων που είχε το κάθε μέλος αλλά και από πού πηγάζει αυτή η δύναμη (νόμιμα έγγραφα της χώρας που ζεις, οικονομική ασφάλεια, σωματική ικανότητα, εμπειρίες ζωής, υποστήριξη της οικογένειας, γλώσσα, δυνάμεις από διαφορετικές ποιότητες του χαρακτήρα, όπως η ευαισθησία, το χιούμορ, η ανθεκτικότητα).

Την τελευταία μέρα του παιχνιδιού η ομάδα έπρεπε να αποφασίσει μια δράση που θα γινόταν στην αυλή του σχολείου με τη συμμετοχή του συνόλου των μαθητριών/των. Όταν τους ενημερώσαμε για την εργασία της ημέρας, η αρχική τους αντίδραση, ήταν: *δεν μπορώ να το κάνω, δεν θέλω να το κάνω, δεν ξέρω τι να κάνω, πείτε μας εσείς τι να κάνουμε*.

Ως ομάδα συντονιστριών είχαμε αποφασίσει να ξεπεράσουμε τον δικό μας φραγμό και να τους δώσουμε όλη την εξουσία, αφήνοντάς τους να αποφασίσουν αν η ομάδα τους θα δημιουργούσε κάποιες δραστηριότητες για την ημέρα των εκδηλώσεων ή όχι. Όταν πραγματικά τους παραδώσαμε τη δύναμη και την εξουσία να την διαχειριστούν όπως θέλουν, σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα αυτοοργανώθηκαν και σχεδίασαν τις δραστηριότητές τους.

Αποφάσισαν να παίξουν το παιχνίδι «μουσικές καρέκλες» παίζοντας μουσική με αυτοσχέδια τύμπανα και δημιούργησαν ένα χώρο για χορό με μουσικές από τις διάφορες χώρες από τις οποίες προέρχονται οι μαθήτριες/τες του σχολείου.

Χρησιμοποίησαν τη δύναμή τους για να δημιουργήσουν χώρο και να συμπεριλάβουν όλες/ους, ενθαρρύνοντας τις/τους μαθήτριες/τες που ήταν πιο *κλειστοί* να έρθουν στο κέντρο για να συμμετέχουν. Όταν ο κύκλος του χορού πήρε όλη την προσοχή των μαθητριών/των του σχολείου, χρησιμοποίησαν τα αυτοσχέδια τύμπανά τους, για να καθοδηγήσουν τα παιδιά που είχαν συγκεντρωθεί γύρω από τον κύκλο του χορού στις δραστηριότητες που είχαν δημιουργήσει οι άλλες δύο ομάδες. Χρησιμοποίησαν τη δύναμή τους στην υπηρεσία ολόκληρης της σχολικής κοινότητας.

Ως συντονίστριες, χρειαζόταν πραγματικά να εμπιστευτούμε ότι θα χρησιμοποιήσουν τη δύναμή τους με τον καλύτερο τρόπο και ότι θα μπορέσουν να υλοποιήσουν με ασφάλεια μια δράση με πολλή ενέργεια, που θα μπορούσε εν δυνάμει να οδηγήσει σε βίαιες συμπεριφορές.

Και τα κατάφεραν! Συμμετείχαν και στήριξαν μια γιορτή στην αυλή με 200 εφήβους, που έπαιζαν, ζωγράφιζαν, χόρευαν με ασφάλεια. Μια γιορτή που οργάνωσαν τα ίδια και τη μοιράστηκαν με όλες/ους τις μαθήτριες/τες του σχολείου.

3η Φάση – Άφιξη

Στην τελευταία φάση του κλεισίματος, η ομάδα των παικτών έκανε έναν αναστοχασμό πάνω στις εμπειρίες που είχε και σε αυτά που έμαθε και ονειρεύτηκε τρόπους με τους οποίους στο μέλλον θα μπορούσαν να καλλιεργήσουν τους σπόρους που γεννήθηκαν.

Τους ζητήσαμε να σκεφτούν τρεις σημαντικές στιγμές:

- Τι ήταν το πιο ευχάριστο και συναρπαστικό κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού;
- Τι μας εξέπληξε ή δεν το περιμέναμε;
- Τι μάθαμε;

Παρακάτω θα παραθέσω μερικές από τις απαντήσεις των ίδιων των μαθητριών/των ακριβώς έτσι όπως τις εξέφρασαν:

> *«Μας άρεσε που συναντηθήκαμε με συνομηλίκους που δεν είχαμε συναντήσει ξανά, ακόμα και αν πηγαίνουμε στο ίδιο σχολείο»*. «*Που είχαμε την ευκαιρία να μοιραστούμε το όραμά μας για το σχολείο και τους τρόπους υλοποίησής του»*. «*Συνήθως δεν μιλάμε στο σχολείο για τα όνειρά μας και το κοινό μας όραμα και τώρα δημιουργήσαμε μια εικόνα με το όραμά μας, ώστε να μπορούν να το δουν οι άλλοι μαθητές». «Μπορέσαμε να δουλέψουμε πάνω σε θέματα διαφορετικότητας, ακούσαμε ιστορίες συμμαθητών μας που δεν γνωρίζαμε».*
>
> *«Μας εξέπληξε η συμμετοχή των συμμαθητών μας. Έπρεπε να πάμε σε διαφορετικές τάξεις και να πάρουμε συνέντευξη από τους μαθητές. Στην*

αρχή σκεφτήκαμε ότι δεν θα συμμετέχουν και θα μας κοροϊδέψουν, αλλά εντυπωσιαστήκαμε από την ανταπόκρισή τους».

«Δεν πιστεύαμε ότι θα τα καταφέρουμε και στο τέλος τα καταφέραμε. Μας άρεσε η εκδήλωση και καταφέραμε να την οργανώσουμε και να βοηθήσουμε όλες τις άλλες ομάδες στις δραστηριότητές τους».

«Ήταν ωραίο που κάναμε κάτι διαφορετικό από το συνηθισμένο πρόγραμμα». «Είχε νόημα, δεν χάσαμε τον χρόνο μας. Πολλές φορές στο σχολείο πιστεύουν ότι, αν κάνουμε κάτι διαφορετικό, χάνουμε τον χρόνο μας».

Στο μέλλον:

«Θα θέλαμε να συνεργαστούμε με τους εκπαιδευτικούς για να συμπεριλάβουμε στο πρόγραμμα σπουδών παρόμοιες δραστηριότητες και project. Αυτό θα μας δώσει την ευκαιρία να μοιραστούμε τα όνειρά μας και επίσης να ακούσουμε τα όνειρα των καθηγητών μας και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στο σχολείο». «Να οργανώσουμε επίδειξη ταλέντων. Να εξασκούμαστε σε εβδομαδιαία βάση, να μοιραζόμαστε τα ταλέντα μας και να κάνουμε μια εκδήλωση όπου μαθητές και καθηγητές θα μπορούν να μοιραστούν τα ταλέντα τους».

«Να μοιραστούμε αυτό που έκανε η κάθε γραμμή με το υπόλοιπο σχολείο». «Από το αίσθημα της συντροφικότητας και τη δύναμη που φέρνει, να μιλήσουμε στο υπόλοιπο σχολείο για τη διαφορετικότητά μας».

Τι αποκομίσαμε;

Μαθητές

“Ένας μαθητής που συμμετείχε μόνο την πρώτη μέρα του παιχνιδιού μοιράστηκε μαζί μας την εμπειρία του που αντανακλά κατά πολύ την εμπειρία της ομάδας των παικτών. Είπε ότι το παιχνίδι τού έμαθε να προχωράει πάντα μπροστά, ότι το «*πρόβλημα*» έχεις τη δυνατότητα να το αλλάξεις. Το παιχνίδι τον βοήθησε να συνειδητοποιήσει τι είναι σημαντικό στη ζωή του, τι ονειρεύεται για τον εαυτό του και τι ονειρεύεται αυτός και τα άλλα παιδιά για το σχολείο τους. Του έμεινε μια αίσθηση αδελφοσύνης και ότι είναι εκεί για να βοηθήσει ο ένας τον άλλον, να καταλάβει τα συναισθήματα που υπάρχουν.

Εκπαιδευτικοί

Για τις/τους εκπαιδευτικούς ήταν μια ανακούφιση να έχουν μια ομάδα ανθρώπων που ήταν εκπαιδευμένοι και είχαν πρόσβαση σε εργαλεία που θα μπορούσαν ενδεχομένως να βοηθήσουν καταλυτικά στις εντάσεις στον τομέα του σχολείου. Η εμπειρία τους ήταν ότι αυτού του είδους οι δραστηριότητες είναι απαραίτητες στο σχολείο και η επιθυμία τους είναι να υπάρξει συνέχεια, η οποία θα περιλαμβάνει

τόσο την επέκταση του παιχνιδιού, ώστε να συμμετέχουν όλο και περισσότερα παιδιά όλου του σχολείου, όσο και την ενδυνάμωση των ίδιων.

Συντονιστές

Αντιγράφω από τον αναστοχασμό της Άννης Βασιλείου, που πιστεύω ότι εκφράζει όλη την ομάδα συντονιστριών/στών. *"Εξίσου σημαντικό με το να ακολουθείς τη δομή του παιχνιδιού (φάσεις, γραμμές, κάρτες) είναι να ακολουθείς τη διεργασία του σαν ένα ποτάμι εμπειριών που είναι ζωντανό και γεννά την κατεύθυνση του εγχειρήματος. Ως ομάδα συντονισμού είναι επίσης σημαντικό να αντιλαμβάνεσαι τις ανεπαίσθητες αλλαγές στην αναπνοή και τον ρυθμό που απαιτούνται για να σεβαστείς το παιχνίδι ως ον. Ένα ζωντανό ον από μόνο του. Έτσι θα αποκτήσεις ένα χρήσιμο εργαλείο πλοήγησης για τον συντονισμό -σαν μια πυξίδα- που θα σε βοηθήσει να ακολουθείς την κατεύθυνση όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τη διεργασία, Θα σε βοηθήσει να υιοθετήσεις μια στάση που δεν περιμένει ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ασκώντας την τέχνη τού να είναι κανείς παρών στο "αποτέλεσμα" όπως αυτό διαμορφώνεται από τη συγκεκριμένη βιωμένη εμπειρία της ομάδας των παικτών μιας γραμμής και της ομάδας, καθώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με την κοινότητα"*.[42]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ζούμε σε μια εποχή όπου καλούμαστε να αναγνωρίσουμε και να συμπεριλάβουμε την ποικιλομορφία, ώστε να συμβάλουμε στην αίσθηση *ανήκειν* κάθε ανθρώπου και στο δικαίωμα μιας ζωής με ανθρώπινα δικαιώματα και αξιοπρέπεια. Να αισθανθούμε ότι ο κόσμος μας είναι ένας κήπος μέσα στον οποίον μπορούν όλες, όλοι και όλα να ανθίσουν. Για να το πετύχουμε αυτό, χρειάζεται να αγκαλιάσουμε την εσωτερική μας ποικιλομορφία και να είμαστε ο αυθεντικός μας εαυτός, ξεπερνώντας τον φόβο που μπορεί να νιώθουμε ότι, αν ανοιχτούμε πραγματικά, κάποιος θα καταχραστεί το άνοιγμά μας και θα πληγωθούμε.

Όταν αναπτύσσουμε μια φιλόξενη στάση στη δική μας ποικιλομορφία, είναι πιο εύκολο να σχετιστούμε και με την εξωτερική ποικιλομορφία. Να είμαστε ορατές και να βλέπουμε τους άλλους. Η ποικιλομορφία δημιουργεί κοινότητα.

Πολλές φορές δεν είναι εύκολο να μιλήσουμε για τη δυσκολία να διατηρήσουμε αυτήν τη φιλόξενη στάση στην ποικιλομορφία γύρω μας. Κουβαλάμε πολιτισμικές νόρμες που δημιουργούν εμπόδια και μας κάνουν να φοβόμαστε τις διαφορές. Προσπαθούμε να παραμείνουμε στη ζώνη άνεσης και στο κομμάτι του εαυτού μας που παραμένει κλειστό. Χρειάζεται να εμπεριέχουμε και το κλειστό μας κομμάτι, τη φωνή που νιώθει δυσφορία και δυσκολεύεται με την ποικιλομορφία.

[42] https://drive.google.com/file/d/1t-8dyQ5j94UM_hECrIgzuG-iol61VGU8/view?usp=sharing φωτογραφίες από τη δράση.

Για να ξεπεράσουμε αυτές τις δυσκολίες, χρειάζεται να αναγνωρίσουμε τον φόβο και να τον ξεπεράσουμε. Να αλληλοϋποστηριχθούμε, για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις και να βγούμε λίγο από τη ζώνη άνεσης, ώστε να μπορέσουμε να αποκτήσουμε νέα γνώση. Να δεχθούμε ότι μερικές φορές δεν ξέρουμε πώς να σχετιστούμε με την τόση πολυπλοκότητα και ότι χρειάζεται να πάρουμε το ρίσκο του προσωπικού μοιράσματος και της αλληλεπίδρασης με τους άλλους. Να επιτρέψουμε να κάνουμε λάθη. Να δεσμευτούμε προσωπικά και να εμπλακούμε.

Η ένταξη και η συμπερίληψη είναι μια συνεχής διεργασία.

ΚΛΕΙΝΟΝΤΑΣ...

Τα παραπάνω κείμενα καθρεφτίζουν ένα μέρος της δικής μας συμβολής στον κόσμο, η οποία φύτρωσε κι ανθίζει στην εύφορη γη που μας προσφέρει η μακριά παράδοση των δασκάλων μας και η παρακαταθήκη του Πέτρου. Μια συμβολή που θέλουμε να πιστεύουμε ότι συνάδει και φροντίζει την έννοια του ακτιβισμού, που ήταν σημαντικό μέρος της δουλειάς του. Ενός ακτιβισμού που μέσα από τη συνδιαλλαγή μάς βοηθά να αναλάβουμε την προσωπική ευθύνη που μας αναλογεί για το συλλογικό καλό. Το κενό του Πέτρου σε αυτή την παράδοση είναι δυσαναπλήρωτο. Εμείς οι υπόλοιπες/οι, μέσα από τη δουλειά μας, θα συνεχίζουμε και θα καθοδηγούμαστε πάντα από το πνεύμα του.